

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Δέκατος

Συνδρομή ἰτησία: Ἐν Ἀθήναις πρ. 10. ἰν τοῖς ἑπτακτίσις πρ. 12. ἰν τῇ Ἀλλοδαπῇ πρ. 20. - Αἰ συνδρομαὶ ἔρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐκαστοῦ ἔτους καὶ εἶναι ἰτήσιαι. - Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

3 Αὐγούστου 1880

Σφραγὶς τοῦ
ΠΡΩΤΟΚΑΝΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤ. ΤΗΣ ΕΠΑΡΧ.
ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

[Ἐκ τῆς Συλλογῆς Πρύλου Λάμπρου].

ΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΝΗ

Συνίχητα καὶ τέλος· 181 σελ. 465.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ δὲν ἔχομεν τὴν λεπτομερεῖα καὶ ἐντεχνον ἀπεικόνισιν τοῦ κόσμου ἐντὸς τοῦ ὁποίου, μέχρι τοῦ ἔτους 1848, διήλθεν ὁ βίος τοῦ Σεπτεμβρίνη· δὲν ἔχομεν τὰς ἱστορικὰς ἀναπολήσεις καὶ τὰς ὀρίμους σκέψεις τοῦ Ἰταλοῦ πατριώτου, γράφοντος κατὰ τὸ εὐτυχὲς καὶ ἥσυχον γῆρας τοῦ τῆς νεότητός του τὰ παθήματα. Διὰ τὸν σπουδαστὴν τῆς ἱστορίας ὁ δεῦτερος οὗτος τόμος δὲν ἔχει ἔσως τὴν ἀξίαν τοῦ πρώτου. Ἀλλὰ πῶς ἡ γενναία τοῦ γράψαντος ψυχὴ, πῶς ἡ εὐαίσθητος καρδία τοῦ ἀπεικονίζονται εἰς τὰς συγκινητικὰς, εἰς τὰς πλήρεις αἰσθήματος σελίδας τοῦ! Ὅποια μαρτύρια, ὅποια βάσανοι διαφρίνονται εἰς τὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἐκ διαλειμάτων ἐκ τῆς φυλακῆς ἐστελλε κυρίως πρὸς τὴν σύζυγον τὴν τοσοῦτον ἀγαπητὴν καὶ τοσοῦτον ἀξίαν τῆς ἀγάπης τοῦ!

Ὁ Σεπτεμβρίνης συνελήφθη (τὸ δεύτερον ἤδη) τὴν 23^{ην} Ἰουνίου 1849 ἐν Νεαπόλει, κατηγορηθεὶς ὡς ἀνήκων εἰς τὴν μυστικὴν ἐταιρίαν τῆς Ἰταλικῆς Ἐνώσεως καὶ ὡς γράψας καὶ δημοσιεύσας ἐπαναστατικὴν δῆθεν προκήρυξιν.

Μετὰ ἐνὸς σχεδὸν ἔτους προφυλάκισιν εἰσῆχθη εἰς δίκην τὴν 1^{ην} Ἰουνίου 1850. Ἐδικάζοντο δὲ μετ' αὐτοῦ τεσσαράκοντα εἰσέτι καὶ εἰς ὑπήκοον τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου, κατηγορούμενοι ὡς μέλη τῆς αὐτῆς ἐταιρίας.

Τὴν 7^{ην} Δεκεμβρίου, περατωθείσης τῆς διαδικασίας, ὁ εἰσαγγελεὺς ἀπήτησε ποινὴν θανάτου δι' ἑξ τῶν κατηγορουμένων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σεπτεμβρίνης, διὰ δὲ τοὺς λοιποὺς δεσμὰ διὰ βίου, ἢ

κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πολυχρόνια, κατὰ τὰς κατηγορίας τῶν ὑποδίκων. Τὴν δὲ 31 Ἰανουαρίου 1851, ἑπτὰ ὅλους μῆνας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης, συνήλθον ἐπὶ τέλους οἱ δικασταὶ πρὸς διάσκεψιν. Μεθ' ὁπόσης ἀγωνίας περιέμενον οἱ δυστυχεῖς ἐκείνοι τῶν δικαστῶν τὴν ἀπόφασιν!

Τὴν ἐπιούσαν, εἰταχθέντων ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν κατηγορουμένων ἀπάντων, ἀνεγνώσθη αὕτη. Ὁ Σεπτεμβρίνης κατεδικάζετο εἰς θάνατον καὶ εἰς ἐξακοσίων δουκάτων πρόστιμον, εἰς θάνατον δύο ἑτεροὶ τῶν ἐνόγων, εἰς εἴκοσι καὶ πέντε ἑτῶν δεσμὰ ὁ Καῖσαρ Βράϊκος, εἰς εἴκοσι καὶ τεσσάρων ὁ Ποέριος, εἰς δεσμὰ καὶ εἰς κάθειρξιν πάντες οἱ λοιποί. Οἱ τρεῖς εἰς θάνατον καταδικασθέντες ἐκλείσθησαν, κατὰ τὰ εἰθισμένον, ἐντὸς τοῦ παρεκκλησίου τῆς φυλακῆς, ὅπως ἐκεῖ περιμένωσι τῆς φοβερᾶς ἐκτελέσεως τὴν ὥραν.

Τὴν πρωτὴν τῆς 1^{ης} Φεβρουαρίου, πρὶν ἢ ἀκούσῃ τὴν καταδίκην του, ἔγραψεν ὁ Σεπτεμβρίνης ἐκ τῆς φυλακῆς πρὸς τὴν σύζυγόν του.

«Θέλω, ἀγαπητὴ καὶ δυστυχὴς τῆς ζωῆς μου σύμπροσθεν, θέλω πρὸς σὲ νὰ γράψω τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐνῶ πρὸ δεκαεξῆ ἡδὴ ὥρων διασκέπτονται οἱ δικασταὶ περὶ τῆς τύχης μου. Ἐάν καταδικασθῶ εἰς θάνατον, δὲν θὰ δυνήθω νὰ σὲ ἶδω πλέον, μήτε νὰ ἶδω τὰ σπλάγγνα μου, τὰ φίλτατά μου τέκνα. Τώρα, ὅτε αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτόν μου ἡσύχως προητοιμασμένον δι' ὅλα, τώρα ἡμπορῶ νὰ συνδιαλεχθῶ ὀλίγον μὲ σέ. Εἶμαι ἡσυχος, ὡ ἀγαπητὴ μου, δι' ὅλα ἔτοιμος, καὶ—ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποιον κ' ἐγὼ αὐτὸς ἀπορῶ,—ἔχω τὴν δύναμιν νὰ κυριεύω τὴν φλογισμένην καρδίαν μου, ἢ ὁποία ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἀναπνέδῃ καὶ σπαράσσεται ἐντὸς τοῦ στήθους μου. ὦ! Ἀλλοιμονὸν ἐάν ἡ καρδία αὐτὴ μὲ νικήτῃ!—Ἐάν καταδικασθῶ εἰς θάνατον, σὲ ὑπόσχομαι, μὰ τὸν ἔρωτά μου καὶ μὰ τὴν ἀγάπην τῶν τέκνων μας, ὅτι ὁ σύζυγός σου δὲν θὰ διαψεύσῃ τὸν ἑαυτόν του. Ὁ ἀποθάνω μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ αἷμά μου θὰ καρποφορήσῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου, ὁ ἀποθάνω μὲ τὸ γαλινιαῖον θάρος τῶν μαρτύρων, ὁ ἀποθάνω καὶ αἱ τελευταῖαί μου λέξεις θὰ ᾄδῃ τὴν πατρίδα, διὰ σέ, διὰ τὸν Ραφαήλ μου, διὰ τὴν Ἰουλίαν μου. Διὰ σέ καὶ διὰ τὰ τέκνα μας δὲν θὰ ᾄδῃ αἰσχύνῃ τὸ ὅτι ἀπέθανον

»ἐπὶ τῆς ἀρχόντης. Μίαν ἡμέραν θὰ σὲ φέρῃ τι-
»μὴν τοῦτο. Θὰ σὲ κατασπαράξῃ ἡ λύπη, τὸ
»γυνώριζω. Ἀλλὰ δάμασε τὴν καρδίαν σου, ὦ ἀ-
»γαπητή μου, καὶ φρόντισε τὴν ζωὴν σου χάριν
»τῶν τέκνων μας, καὶ λέγε εἰς αὐτὰ ὅτι ἡ ψυ-
»χή μου μένει πάντοτε πλησίον καὶ τῶν τριῶν
»σας, ὅτι σὲ βλέπω, ὅτι σὲ αἰσθάνομαι, ὅτι
»σὲ ἀγαπῶ νεκρὸς καθὼς σὲ ἠγάπων ζῶν, κα-
»θὼς σὲ ἀγαπῶ κατὰ τὴν φρικτὴν ταύτην ὥ-
»ρην... Ὡ! εἶναι αὕτη ἡ εὐτυχία τὴν ὁποίαν
»σὲ ὑπεσχόμην κατὰ τὰς πρώτας τοῦ ἔρωτός μας
»ἡμέρας, ὅτε νέοι καὶ οἱ δύο, — σὺ δεκαπέντε ἐ-
»τῶν κόρη ὠραία καὶ ἀθώα, ἐγὼ εἴκοσιν ἐτῶν
»καὶ ἑνὸς, πλήρους ἀγάπης καὶ ἐλπίδων, — προστι-
»ωνιζόμεθα καὶ οἱ δύο βίον ἔρωτος, ὅτε ὁ κό-
»σμος ἦτο τόσον ὠραῖος καὶ προσμεριδία ὅλος,
»ὅτε ζωὴ μας ἦτο ὁ ἔρωτός μας; Εἰς τί ἐπταίστα-
»μεν διὰ τὴν ὑποφύμεν τόσα, καὶ τόσον γρήγο-
»ρα; Ἀλλὰ πᾶς γογγυσμὸς ἤθελεν εἶσθαι βλα-
»σφημία κατὰ Θεοῦ, διότι ἤθελε μᾶς φέρει εἰς τὴν
»ἀρνησιν τῆς ἀρετῆς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἀποθνή-
»σκω. Ἀ. φιλότατη μου, ἡ πείρα εἶναι θλίψις, ἡ
»ἀλλοτρίως ἀρετὴ πικρίας μόνον γεννᾷ. Ἀλλ' εἶναι
»ὁμῶς ὠραῖα καὶ αἱ θλίψεις καὶ αἱ πικρίαι αὐ-
»ται. Οἱ ἐχθροί μου δὲν αἰσθάνονται τὴν ὠραϊό-
»τητα καὶ τὸ ὕψος τῶν θλίψεων τούτων. Ἐκεῖ-
»νοι εἰς τὴν θέσιν μου θὰ ἔτρεμον. Ἐγὼ εἶμαι ἡ-
»συχρος, διότι πιστεύω εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν
»ἀρετήν. Ἐγὼ δὲν τρέμω. Ἀς τρέμῃ ὅστις μὲ
»καταδικάζει, διότι ἁμαρτάνει πρὸς τὸν Θεόν...»

Ἀπὸ τῆς εἰρηκτῆς, κατόπιν, ἔγραψε λεπτομε-
ρῶς τὰ τῆς τριημέρου διχνομῆς τοῦ ἐντὸς τοῦ
παρεκκλησίου· ἡ ἀφήγησις τοῦ ἀνακαλεῖ τὸν Κρί-
τωνα καὶ τὸν Φαίδωνα τοῦ Πλάτωνος.

Ἐνθ' ἐν ἡμερᾷ ψυχῆς, — σκεπτόμενος περὶ
τῆς σύζυγος καὶ τῶν τέκνων, ἀλλὰ προθύμως
προσφέρον τὴν ζωὴν ὡς θυσίαν εἰς τὴν πατρίδα
καὶ τὴν ἐλευθερίαν, — ἐμέτρα ὁ Στεττεμβρίνης τὰς
ὥρας, περιμένων τοῦ δημίου τὴν ἐμφάνισιν, ἡ δυσ-
τυχὴς σύζυγός του ἐσύρετο ἀπὸ Νεαπόλεως εἰς
Καζέρτην, ὅπως ζητήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως χά-
ριν καὶ ἔλεος. Ἐγραψε καὶ αὕτη τῶν τριῶν ἐ-
κείνων ἡμερῶν τὰς ἀναμνήσεις, διστάζει δέ τις
ἀναγινώσκων τίνα νὰ λυπηθῇ πλείοτερον; Τὸν
κατάδικον ἐντὸς τοῦ παρεκκλησίου; ἢ τὴν μέλ-
λουσαν γῆράν του, ἀπωθούμενην ὑπὸ τῶν σω-
ματοφυλάκων τοῦ βασιλέως, προστρέχουσαν εἰς
τὸν εὐσπλαγχνον ἀρχιεπίσκοπον τῆς Καπούης
καὶ ἐπιστρέφουσαν ἐν βίᾳ εἰς Νεάπολιν, ὅπως μὴ
ὁ σύζυγος θανατωθῇ ἐν ἀπουσίᾳ τῆς;

Ἐπὶ τέλους ἡ χάρις ἤλθεν. Ἀντὶ θανάτου δε-
σμᾶ ἰσόβιου.

Τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1851 οἱ κατάδικοι, ἀλυ-
σώδετοι ἀνὰ ζεύγη, ἐπεβιβάζοντο ἐπὶ ἀτμοπλοίου
πολεμικοῦ καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐκλείετο ὁ
Στεττεμβρίνης ἐντὸς τῆς ἐπὶ τῆς ἐρημονήσου τοῦ
Ἀγίου Στεφάνου εἰρηκτῆς.

Ἡ μικρὰ νῆσος, ἡ, μᾶλλον εἰπεῖν, ὁ βράχος
τοῦ Ἀγίου Στεφάνου καίτοι εἰς ἀπόστασιν τριά-
κοντα περίπου μιλίων ἀπὸ τῆς Γαέτης. «Αἱ πε-
»ρικυκλούσαι αὐτὴν ὕδαλοι ἀποκαθιστῶσι λίαν
»δυσπρόσιτα τὰ παράλια τῆς, ὁ δὲ πορθμὸς,
»ὅστις τὴν χωρίζει ἀπὸ τῆς εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς
»μιλίου παρακειμένης νήσου Βεντοτένης, εἶναι
»πάντοτε τεταραγμένος καὶ θορυβώδης. Ἐκτι-
»θεμένη εἰς πάντας τοὺς ἀνέμους διέρχεται καθ'
»ἐκάστην τὴν θερμοκρασίαν ἀπᾶσας ἐκάστης τοῦ
»ἔτους ὥρας... Ἡ νῆσος ἔως πρὸ ἐτῶν τινῶν
»ἦτο χέρσος ὅλη καὶ ἀγρία. Ἡδὲ καλλιστεῖ-
»ται, ἐκτὸς ζώνης παραλίου πέριξ, ὅπου μετὰ
»θάμνων βόσκουσιν αἰγες ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπὸ
»τοὺς ὁποίους θορυβῶνται τὰ κύματα ἀρρίζοντα».

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ Στεττεμβρίνης περιγράφων
λεπτομερῶς τὴν τε οἰκοδομὴν τῆς εἰρηκτῆς καὶ
τὸν βίον τῶν ἐν αὐτῇ καταδικῶν. Ἡ ὅλη ἐκθε-
σίς του εἶναι μελέτη σπουδαία, ἀξία τῆς προσο-
χῆς τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὸ μέγα τῶν φυλα-
κῶν ζήτημα. Ὁ γενναῖος κατάδικος γράφει ὡς
φιλόσοφος παρατηρητῆς λησμονῶν δὲ τὰ ἴδια
παθήματα μερμυγᾶ περὶ τῆς πασχούσης ἢ ἐξη-
χρειωμένης ἀνθρωπότητος. Ἡ φρίκη τὴν ὁποίαν
κατ' ἀρχὰς τῷ ἐπροξένει ἡ συμβίωσις μετὰ τῶν
ἐν Ἀγίῳ Στεφάνῳ κακούργων, τρέπεται βαθυμ-
δὸν εἰς οἶκτον, καὶ σιέπτεται καὶ ἐργάζεται περὶ
τῆς ἡθικῆς βελτιώσεώς των.

Τὰ στενὰ καὶ σκοτεινὰ δωμάτια ἐντὸς τῶν
ὁποίων ἐνδικοιτῶντο ἐν τῷ μέσῳ πάσης ρυπαρότα-
τος ἀνὰ ἐννέα καὶ δέκα φυλακισμένοι, ἡ στοὰ
ἐντὸς τῆς ὁποίας καὶ μόνος ἠδύναντο οὗτοι νὰ
περιπατῶσι καθ' ὥρας ὠρισμένας, τὰ ἦθη καὶ ἔ-
θιμα τῶν κακούργων, οἱ ἀπάνθρωποι συχνάκις
τρόποι τοῦ ἐπιστάτου καὶ τῶν φυλάκων, τὰ
πάντα ζωηρῶς ἐξελίσσοντο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
τοῦ ἀναγνώστου.

«Ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσῆλθον εἰς τὸ δωμα-
»τιον ὅπου μὲ ἐτοποθέτησαν, ἠιέλυσαν νὰ γνωρί-
»σω τοὺς συγκατοίκους μου. Ἐκαστος αὐτῶν
»μοὶ διηγήθη τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἐγκλήματα του.
»Ἐν πρώτοις γέρον Καλαβρὶς ἔχων ἐβδομήκον-
»τα καὶ πέντε ἐτῶν ἡλικίαν καὶ διαπράξας τρι-
»άκοντα καὶ πέντε φόνους. Τὸν πρῶτον φόνον,
»λέγει, ἔφερον ἑξῆς νεκρική, τοὺς μετέπειτα ἡ
»ἀνάγκη τῶρα ὀφείλει νὰ πληρώσῃ δι' ὅσα ἔπραξε
»καὶ νὰ μὴ ἀγανακτῇ. Ἀπόλεσε σύζυγον, τέκνα,
»συγγενεῖς καὶ περιμένει ἡσύχως τὸν θάνατον».

Ὁ δεύτερος ἀπὸ στρατιώτου λειποτάκτου γε-
νόμενος ληστής καὶ φονεὺς συνελήφθη ἐπὶ τέλους,
ἔφερε δὲ κορυμμένον καὶ ἄχρηστον τὸν βραχίονα,
τὸν ὁποῖον οἱ προδῶσαντες αὐτὸν ἐταῖροι συνέ-
τριψαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἥτις προηγήθη τῆς
συλληψέως του· ὁ τρίτος, ὁ τέταρτος, δολοφόνου,
δαλφόνος ὁ πέμπτος. Πάντες ἐγκληματῆαι βί-
αντοι καὶ ἀπεσκληρυνμένοι. Καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν
ὁ Στεττεμβρίνης καὶ οἱ ὁμοιοί του.

«Τὸ ἐσπέρως συνομιλῶ μετὰ τῶν πέντε συνοί-
»κων μου τούτων. Ὁ λολογοῦσι τὰ ἐγκλήματα
»των καὶ μετὰ καρτερικῆς ἡλιθιότητος λέγουν
»ὅτι εἶναι ἄξιοι τῆς τύχης των... Ἐγὼ καὶ οἱ
»φίλοι μου τοὺς παρηγοροῦμαι καὶ τοὺς προτρέ-
»πομεν νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τὸν Θεόν. Ἀλλὰ δὲν πι-
»στεύουν εἰς Θεόν, οἱ ἄθλιοι! Διότι φυλακισμέ-
»νοι τινὲς τυχόντες παιδεύσεως, καταδικασθέν-
»τες δ' ἐπὶ πλαστογραφίᾳ καὶ ἐπιδεικνύοντες ἀ-
»σεβῆ μᾶθησιν ἐν τῇ φυλακῇ, τοὺς ἐπεισαν ὅτι
»ἐὰν ὑπῆρχε Θεὸς δὲν θὰ ὑπῆρχε κἄτεργον. Τοὺς
»παρηγοροῦμεν, καὶ ἀκούοντες τοὺς λόγους μας
»ἀναστενάζουν βαθέως ἐκείνοι. Ὡ! κακούργος
»ἄληθής ὁ ἀρχιεὺς τὸν Θεὸν ἀπὸ τοῦ δυστυ-
»χοῦς!»

Ἐντὸς τοιαύτης εἰρηκτῆς, ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων
συνοίκων, ἔζη ὁ Στεττεμβρίνης. Καὶ τὰ ἔτη πα-
ρήχοντο!

«Σήμερον συμπληροῦνται τρία ἔτη ἀφ' οὗ
»εἶμαι εἰς Ἀγίον Στεφάνον. Καταδικάσθην εἰς
»θάνατον τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1851. Μοὶ ἐχαρί-
»στη ἡ ζωὴ μόνη τὴν 4ην Φεβρουαρίου. Ἡτο ἡμέ-
»ρα τῆς ἐβδομάδος πέμπτη ὅτε ἔφθασα ἐδῶ· ἦτο
»ψυχρὸς πολὺ. Εἶχεν ἐξημερώσει πρὸ μιᾶς ὥρας
»καὶ ἠνοίγετο μόλις ἡ εἰρηκτὴ. Εἰσῆλθον ἐγὼ
»πρῶτος τῶν ἄλλων.

«Τρία ἔτη μοὶ φαίνονται ὡς μία ἡμέρα μόνη
»καὶ μακροτάτη καὶ συντομωτάτη. Ἀναλογίζο-
»μαι τὸ διεληθὲν τοῦτο διάστημα χρόνου, τὸ μὴ
»δικαιούμενον διὰ συμβάντων, καὶ μοὶ φαίνεται
»σύντομον. Ἡ μία ἡμέρα δὲν διαφέρει τῆς ἄλλης.
»Βλέπει τις τὰ ἴδια πάντοτε καὶ τὰ ἴδια ὑπο-
»φέρει. Ὁ χρόνος ἐνταῦθα εἶναι θάλασσα ἄνευ
»ἀκτῆς, ἄνευ ἡλίου, ἄνευ σελήνης, ἄνευ ἀστέρων,
»ἄπειρος καὶ ὁμοιόμορφος. Πολλοὶ κατάδικοι,
»πρὸ τριᾶκοντα ἐτῶν κλεισθέντες ἐνταῦθα, ὁμι-
»λοῦντες περὶ ὧσιν εἶδον ἢ ἔπραξαν πρὸ τριά-
»κοντα ἐτῶν λέγουν: Τώρα ὕστερα εἶδα τοῦτο,
»ἔκαμα ἐκεῖνο. — Κ' ἐγὼ λέγω: Τώρα ὕστερα
»καταδικάσθην εἰς θάνατον.

«Ἀλλ' ὅτε ἀναλογίζομαι τὰ κατ' ἐμὲ, καὶ
»τὴν ψυχὴν μου καὶ τὴν πτωχὴν καὶ κατεσπα-
»ραγμένην ταύτην καρδίαν, ὅτε καταματρῶ τὰς
»θλίψεις μου, καὶ ἀνακαλύπτω τὰς βαθεῖας πλη-
»γὰς, αἱ ὁποῖαι φθάνουν μέχρι τῶν ἀδύτων τῆς
»ψυχῆς μου, ὦ! τότε τὰ τρία ταῦτα ἔτη μοὶ
»φαίνονται χρόνος ἀμέτρητος! Μοὶ φαίνεται ὡς
»νὰ μὴ ἔζητα πέραν αὐτῶν. Δὲν ἐνθυμούμαι τὰς
»ὀλίγας τέρψεις καὶ τὰς πολλὰς ὀδύνας τοῦ πρώην
»βίου μου. Αἱ ὀδύναι τῶν ἀτελευτήτων τούτων
»τριῶν ἐτῶν εἶναι ὁλόκληρος ὁ βίος μου. Τρία
»ἔτη! Καὶ ἐὰν ἔχω νὰ εἶπω δέκα; ἢ εἴκοσιν,
»ἢ τριάκοντα; — Δὲν θὰ τὸ εἶπω. Δὲν θὰ ζήσω
»τόσον.

«Ἐγὼ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐνδύματα ρυπαρά.
»Βδελύττομαι τὸν ἑαυτόν μου· αἰσθάνομαι καὶ
»τὴν ψυχὴν μου ρυπαρευομένην. Αἰσθάνομαι τὸ

»αἵσχος καὶ τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον τοῦ ἐγ-
»κλήματος. Ἐὰν ἡ συνείδησις μ' ἐτυπεν ἠθέλον
»ἐκλάβει καὶ ἐμὲ αὐτὸν ὡς ἐγκληματῆαν. Δια-
»φθεῖρεται ἡ ψυχὴ μου. Μοὶ φαίνεται ὡς ἂν εἶχον
»καὶ ἐγὼ τὰς χεῖρας μεμιασμένας ἀπὸ αἵμα καὶ
»κλοπῆν. Ἐλησιμύνησα τὴν ἀρετὴν, ἐλησιμύνησα
»τὸ καλόν. — Ὡ Θεέ μου, Θεέ τῶν δυστυχῶν,
»σὺ ὅστις παρηγορεῖς τοὺς πᾶσχοντες, σῶσον τὴν
»ψυχὴν μου ἀπὸ τοῦ ῥύπου τούτου, καὶ ἐὰν ἔχῃς
»γραπτὸν νὰ τελειώσῃ ἐνταῦθα ἡ ἀθλία ζωὴ μου,
»ὦ! ἄφες νὰ ἔλθῃ ταχὺ τὸ τέλος τῆς!

Ἐπροσπάθει ὁ ἀτυχὴς νὰ μὴ νικηθῇ ὑπὸ τῆς
καρδίας του, ἀντέτασσε τὴν γενναϊότητά του εἰς
τὰς προσβολὰς τῆς τύχης, μετέπραξε τὸν Λου-
κιανὸν ὅπως ἐλαφρύνῃ τὸ βάρος τοῦ χρόνου καὶ
ἐπεξήτει παραμυθίαν τινὰ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἐλ-
ληνος συγγραφῆς πάλιν, ὡς ἀπαχάλει τὴν με-
τάφρασιν του. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται διανοητικαὶ ἀ-
σχολίαι δὲν κλείουσι τὰς πληγὰς τῆς καρδίας,
δὲν φέρουσι τὴν λήθην, δὲν διώκουσι τὴν λύπην.
Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος ἐλάμβανον σῶμα
ἐντὸς τῆς ψυχῆς του ἐν τῷ μέσῳ τῶν βασάνων
τῆς φυλακῆς· αἱ προσφιλεῖς μορφαὶ τῆς συζύγου
καὶ τῶν τέκνων ἐπλανῶντο ἀεὶ ποτε ἐνώπιον τῶν
τεθλιμμένων ὀφθαλμῶν του.

«Συχνάκις ὅτε ὁ ἥλιος δύει ἐν γαλήνῃ καὶ ἐγὼ,
»μετὰ τῶν ὀκτῶ συγκατοίκων μου, εἶμαι κλει-
»σμένος εἰς τὸ κελλίον μας, κάθημαι μὲ τοὺς
»ὀφθαλμοὺς προσηλωμένους εἰς τὸ μικρὸν καὶ χα-
»μηλὸν καὶ σιδηρόφρακτον παράθυρόν του. Σιω-
»πῶ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ βλέπω μελαγ-
»χολικῶς τὸν οὐρανὸν διὰ μέσου τῶν σιδηρῶν,
»εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν βλέπω ἐν ἄστρον ὠραῖον καὶ
»φωταγές, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου προσηλῶ καὶ βλέμ-
»μα καὶ νοῦν καὶ ψυχὴν. Κάποτε φαντάζομαι
»ὅτι ἐγὼ πετῶ πρὸς αὐτό· ἄλλοτε ὅτι ἐκεῖνο ἔρ-
»χεται πρὸς ἐμὲ καὶ τὸ ὁμιλῶ, καὶ ἀποκρίνεται
»ἐκείνο, καὶ μειδιᾷ μὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Ραφαήλ
»μου, καὶ λαλεῖ μὲ τὴν φωνὴν τοῦ Ραφαήλ μου.
»Πόσα λέγω πρὸς τὸ ἄστρον ἐκεῖνο, πρὸς τὸν
»Ραφαήλ μου! Καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι μὲ πλησιάζει
»ἐκεῖνος, ὅτι θέτει τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν σιδηρῶν
»τοῦ παραθύρου, καὶ λέγει: Δός μοι τὴν εὐχὴν
»σου, πατέρα. — Καὶ τὸν εὐχομαι ἐγὼ. Δύει τὸ
»ἄστρον, ὁ λύχνος ἀνάπτεται, κλείεται τὸ παρά-
»θυρον, καὶ γράφω ἐγὼ τοὺς θλίβερούς λογισμούς
»μου».

Ἐνίοτε ἡ μελαγχολία τὸν φέρει εἰς ἀπελπιστί-
αν, εἰς ἀπόγνωσιν σχεδόν.

«Ἐγὼ μίαν πληξίν, μίαν ἀπελπισίαν, μίαν ἀ-
»γανάκτησιν, τὴν ὁποίαν οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς δύναμαι
»νὰ ἐξηγήσω ἢ νὰ ἐννοήσω. Ἡ ἐργασία μὲ ἀηδι-
»άζει, ἡ ὀκνηρία μὲ βαρύνει, ἡ συνομιλία μετὰ
»τῶν συντρόφων μου μὲ δυσχεραίνει, δὲν θέλω
»μῆτε νὰ τοὺς ἀκούω, μῆτε νὰ τοὺς βλέπω. Βδε-
»λύττομαι τὰ πάντα καὶ τὸν ἑαυτόν μου καὶ
»ὅ,τι ὑπάρξεν, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρξῃ. Ἀλλοτε

«ἤμην καλῆς ζύμης ἄνθρωπος. Τώρα εἶμαι ἐν ζύμῃ κανθαρίδων. Ἄνευ λόγου ὀργίζομαι, παρὰ φέρομαι. Ἐγείνα ὀχληρὸς πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀνυπόφορος εἰς ἐμὲ αὐτὸν!»

Ἀλλὰ δὲν διακοῦν αἱ τοιαῦται κρίσεις τῆς ἀλγοῦσας ψυχῆς σου. Ἡ ζύμη εἶναι πάντοτε καλὴ, ἡ ψυχὴ εὐγενής, ἡ καρδίᾳ πλήρης ἀγάπης, αἱ δὲ γλυκεῖαι τοῦ πρώτου καὶ μόνου καὶ διακοῦς ἔρωτός του ἐνθυμήσεις καταπραΰνουν τῶν βαθεῖων πληγῶν του τοὺς πόνους.

«Ἡξεύρεις τί μοι ἔρχεται πάντοτε εἰς τὸν νοῦν;» Τὸ πρῶτον βλέμμα σου ὅτε σὲ εἶδον κατὰ πρῶτον καὶ σὲ ἠγάπησα, ἡ πρώτη λέξις σου τὴν δὲ ποίαν ἤκουσα. Ἦτο δ' Ἀπρίλιος τοῦ 1834. Ἡ μὴν εἰκόσιν ἐτῶν καὶ ἐνὸς τότε, σὺ δεκάεξ. Ὅποῖος ἔρως! Ὅποια μέθη! Πόσον ὁ κόσμος ἦτο ὠραῖος καὶ γαλιμαῖος ὁ οὐρανός! Πῶς ἀντήχει ἡ φωνή σου! Πῶς ἔλαμπον οἱ ὀφθαλμοί σου! Ὅποσον κάλλος θεῖον ἀπεικονίζετο εἰς τὴν ὑπαρξίν σου!—Τὰ ἐνθυμοῦμαι, καὶ πάλαι εἰσέτι καὶ τρέμει ἡ καρδίᾳ μου.—Ναί, εἶσαι πάντοτε ἡ ἰδέα, οἱ ὀφθαλμοί σου ἔχουν τὸ ἴδιον φῶς, ἡ φωνή σου τὴν ἴδιαν μελωδίαν. Σὲ ἀγαπῶ μὲ τὴν αὐτὴν ζέσιν, μολονότι τόσα ἔτη διήλθον καὶ τόσαι συμφοραί.—Ἐνθυμεῖσαι τὸ ὄφλημα ἐκεῖνο; τὸ πρῶτον ὄφλημα μου τὴν ἐσπέραν ἐκεῖνην; Ὡ! διατί εἶπες ὅτι μὲ ἀγαπᾷς; Πτωχὴ νέεα, ἄγγελος ὠραϊότητος καὶ ἀθωότητος, δὲν ἠξεύρεις πόσα δάκρυα καὶ πόσῃν ὀδύνῃν θὰ ἔχῃς χάριν τοῦ δυστυχῆος νέου, εἰς τὸν ὅποιον δίδεις τὴν ἀγάπην σου. Μὴ τὸν ἀγαπᾷς. . . Ὁχι, ὄχι, ἀγάπα με, ἄγγελε παρηγορίας, διότι ὁ Θεὸς σ' ἔπλασε διὰ ν' ἀγαπήσῃς καὶ νὰ παρηγορήσῃς μίαν συμφορὰν!»

Κατὰ τὸ ἔτος 1855 οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ φίλοι τῶν καταδικῶν συνέλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσι. Τὰ πάντα προητοιμάσθησαν πρὸς ἀποδράσιν των διὰ νυκτὸς ἀπὸ τῆς εἰρκτῆς. Ὀλίγας περὶ τοῦ σχεδίου τούτου εἰδήσεις ἔχομεν παρὰ τοῦ Σεττεμβρίνου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Panizzi μανθάνομεν τὰς λεπτομερείας ἀπάσας. Ἀτυόπλοιοι Ἀγγλικοὶ ἐναυλώθη, ὁ Γαριβάλδης ὑπεσχέθη ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν του καὶ νὰ προσεγγίσῃ εἰς Ἀγίου Στεφάνου κατ' ἀσέλγηνον καὶ σκοτεινὴν νύκτα τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὰ σημεία, τὸ σύνθημα, ἡ ὥρα, ὁ τόπος, τὰ πάντα ἦσαν συμπεφωνημένα, καὶ ἐπερίμενον οἱ δεσμῶται ἐπὶ τοῦ βράχου τῶν ἐμφάνισιν τοῦ λυτρωτοῦ των. Ἀλλὰ τὸ ἀτυόπλοιο ἐναυάγησε! Τὰ πάντα ἐματαιώθησαν! Ὅποῖαι ἡμέραι ἐναγωνίου προσδοκίας, ὅποια ἀπελπισία κατόπιν!

Εὐτυχῶς ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔλαβε γνῶσιν τῶν περὶ ἀποδράσεως τεκταινομένων, αἱ δὲ διαπραγματεύσεις περὶ ἐκπατρισμοῦ εἰς Ἀμερικὴν ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1856. Οἱ κατάδικοι ἐπληροφόρουντο τὰ περὶ τούτου καὶ εἰσῆλθον ἐκ νέου ἡ

ἐλπίς εἰς τὰ σιδηρόφρακτα παράθυρα τῆς εἰρκτῆς των. Ἀλλ' οἱ μῆνες παρήχοντο καὶ τὰ ἔτη, καὶ οὐδὲν ἔμελλε ν' ἀκούσῃ περὶ Ἀμερικῆς ἀποφυλακίσεως. Ἐὰν οἱ κατάδικοι αὐτοὶ ζήτωσι χάριν, φαίνεται δικασθεῖσιν πρὸς ἔλασιν. Ἡ δυστυχὴς σύζυγος παραινέει τὸν Σεττεμβρίνον νὰ ζητήσῃ τὴν χάριν του, ἐργάζεται μάλιστα ἐξευμενίζομένη τοὺς ἐν ἰσχύϊ. Ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν θέλει καὶ, πρῶτον ἡδὴ, ἐπιπλήττει τὴν προσοχὴν τῆς ζωῆς του σύντροφον.

«Δὲν ἔπραξες καλῶς, τῇ γράφει. Δι' αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν δέχεται τις συμβουλὰς μήτε ὅπως, μήτε κατὰ, ἀλλ' ἕκαστος πράττει ὅπως τὰ αἰσθημάτων, τὰ φρονήματα καὶ αἱ πεποιθήσεις του ὑπαγορεύουσι. . . Ἐὰν ἦτο δυνατὸν ἐπαθῆναι νὰ μὴ ζητηθῇ χάρις παρ' οὐδενὸς τῶν πολιτικῶν καταδικῶν. Οὐδένα ἐμποδίζω, οὐδένα παραινέω, ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδεὶς τὴν ἐξήγησιν, οὐδεὶς θὰ ζητήσῃ. . . Γνωρίζεις τί σημαίνει τοιαύτη αἴτησις; Τὴν ἀναγνώρισιν ὅτι πᾶσαι αἱ καταπίσεις, αἱ παρανομίαι, αἱ καταδράμαί, αἱ καταδικαί, πάντα ὅσα πρὸ τῶν ἡμετέρων ἐτῶν ἡ Κυβέρνησις διέπραξε καθ' ἡμῶν ἔσαν δίκαια τὰ πάντα, ὅτι ὅσα ὑπέστημεν ἔσαν ὀλίγα καὶ ὅτι τὰ ἀξίζομεν. Νομίζεις ὅτι θέλω τὴν τοιαύτην ἐκ μέρους ἡμῶν αἴτησιν, διότι δὲν ἤλλαξε γνώμην ἡ Κυβέρνησις καὶ θέλει καλὸν μας, καὶ λυπεῖται δι' ὅσα ἔπραξαν; Ἀνεναντίας. Τὸ θέλει ὅπως τὸ διακηρύξῃ κατόπιν καὶ μᾶς ἐξευτελίσῃ, καὶ μᾶς ποδοπατήσῃ, καὶ διὰ τὴν λέγῃ πρὸς τοὺς ξένους: Βλέπετε πόσον προσήλθον πρὸς ἐμὲ, καὶ παρεδέχθησαν τὰς προτάσεις μου καὶ ἀναγνώρισαν ὅτι εἶχον δίκαιον; Ὁχι, ἀλλὰ οἱ φιλελεύθεροι εἶναι μάλιστα ἑκατόν ἑκατὸν μίλις ἐκαστοστῆς θέλετε νὰ μεταβάλῃ τὴν διὰ τὴν ἡμετέραν χάριν δὲν εἶναι οὐδὲν ἀτομικῆς ἀξιοπροσέτις, εἶναι ὕβρις καὶ ἀρνησιμότης πολιτικῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν πάντες, ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου, εἴμεθα ὑπαχρεωμένοι νὰ τηρήσωμεν ἀγνῆν καὶ ἄσπιλον. Εἶναι κοινὴ οὐχὶ ἀτομικὴ ἡ ὑπόθεσις».

Ἐνῶ δὲ ὑπερηφάνως προκρίνει τὴν εἰρκτὴν παρὰ τὴν ἐξευτελίαν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν του, συναισθανόμενος ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης θυσίας ὑπερβαίνει τὴν ἐλευθερίαν, ἐνῶ βλέπει ἐκλείπουσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀποφυλακίσεως, δὲν ἀνυπομονεῖ, δὲν βιάζεται, δὲν θέλει παρακαίρους ἐπαναστάσεις. Ἀπ' ἐναντίας καταδικάζει τὰ ἄσκοπα καὶ ἀπονευομένα κινήματα, καὶ ἐλβετολογεῖ τοὺς ἀνὰ ἡτοῦς ὑπερηφάνους τῆς ἐλευθερίας τοὺς διακινδυνεύοντας τὸ μέλλον διὰ τῆς ἀνυπομονησίας των. Λησμονῶν τὰ ἴδια δεινὰ, μόνον περὶ πατρίδος σκέπτεται.

Κατὰ τὸ ἔτος 1857 κίνημα τι τοιοῦτον ἀπέλυσεν, ὡς εἰκός, εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν αἵμαλωσίαν γενναίων τινῶν νέων. Δὲν εὐρίσκει λόγον

ὁ Σεττεμβρίνης ὅπως ἐκφράσῃ ἐπὶ τούτῳ τὴν λύπην του.

«Τὸ χυθὲν αἷμα, καὶ ὅσον εἰσέτι χυθῇ, καὶ ὅσα δεινὰ ὑποστῶσιν οἱ ἐκπατθηθέντες οὗτοι ἄνθρωποι, τὰ πάντα πίπτουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν συμβουλευόντων τὰ τοιαῦτα παράφρονα καὶ ἀπηλπισμένα ἐπιχειρήματα. Σχολαστικοὶ ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς, ἀνόητοι καὶ κακοῦργοι ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν μέσων, καταστρέφουσιν οἱ τοιοῦτοι τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν. Τριάνκοντα ἄνθρωποι ἐπιχειροῦνται ν' ἀνατρέψωσι κράτος ὁκτὼ ἑκατομμυρίων καὶ στρατὸν ἑκατὸν χιλιάδων! Ὀμιλοῦσι περὶ δημοκρατίας εἰς λαὸν, ὅς τις πρὸ ἐτῶν ὀκτὼ ἔτρωγεν ἀνθρώπινον κρέας καὶ ἄλλο δὲν γνωρίζει εἰσέτι εἰμὴ τὴν ἀρπαγὴν! . . . Ὡ! ἔάν ἤμην ἐλευθέρως ἤθελον νὰ γράψω καὶ νὰ καταγορήσω ἐνώπιον ἀπάντων τῶν πολιτισμένων λαῶν, παρόντων καὶ μελλόντων, ἐκείνους οἵτινες κατασπαράττουσιν οὕτω τὴν πατρίδα, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζουσιν, οὔτε ἐγνώρισαν ποτέ. Ἀλλὰ δὲν δύναμαι ἢ νὰ σιωπῶ καὶ νὰ στενάζω καὶ νὰ φρίττω, βλέπων ὅτι δὲν ἔχουσι συναίσθησιν τῶν πράξεών των, μήτε τύψιν συνειδήσεως, καὶ βλέπων ὅτι ἐκλαμβάνομαι καὶ ἐγὼ ὡς συμφρονῶν μετὰ ἀνθρώπων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀπέχω καθ' ὅλα καὶ δι' ὅλα, καὶ εἰς ἀρχάς καὶ εἰς αἰσθημάτων».

Δὲν θέλει παρὰ τολμα καὶ ἀνόητα κινήματα, δὲν θέλει δημοκρατίαν διὰ τὴν ὁποίαν θεωρεῖ οὐχὶ ὀριμον τὴν πατρίδα του. Δὲν θέλει ἐπίσης ξένον ἐν Νεαπόλει δυναστεῖαν, καὶ καταδικάζει μετὰ ἴσης ἀγανακτήσεως τοὺς σκεπτομένους τότε καὶ ἐργαζομένους περὶ τῆς ἐπανόδου τῆς Γαλλικῆς οἰκογενείας τῶν Μουρατῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Νεαπόλεως. Καὶ ὅμως πᾶσα τοιαύτη τῶν καθεστώτων μεταβολὴ ἦτο δι' ἐκείνον ἡ ἐλευθερία. Ὁχι! Προβαίνει περαιτέρω καὶ γίνεται ὁ ὑπερμαχος τοῦ Βουρβόνου βασιλέως, αὐτοῦ, ὁ Σεττεμβρίνης, τὸ θυμὸν τοῦ Βόμβας, ὁ δεσμότης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ὁπότε τὸν βλέπει γενναίως ἀντιτασσόμενον εἰς τὴν πίσιν τῶν ξένων.

«Μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως εἶδον ὅτι ὁ βασιλεὺς εἰδείξεν στήθεος κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, διότι ἐφάνη τοῦλάχιστον ἔχων ὀλίγη δύναμιν ψυχῆς καὶ σταθερότητα χαρακτῆρος. Πῶς! πρέπει αἰώνως ὁ δυστυχὴς οὗτος τόπος καὶ οἱ Κυβερνήται του νὰ ἦναι ὑπὸ τὰ νύμματα τοῦ ἰσχυρότερου; Τί τοὺς μέλλει τοὺς ξένους διὰ τὰ ἐσωτερικά μας; Μὴ τὸ βασίλειον τοῦτο εἶναι ὑποτέλεις τῆς Ἀγγλίας ἢ τῆς Γαλλίας; . . . Ἐπεθύμουν νὰ ἦτο δίκαιος ὁ Φερδινάνδος καὶ ἐνάρετος καὶ ἐντιμὸς, ἀλλὰ δὲν τὸν θέλω καταφρονούμενον καὶ ποδοπατούμενον, διότι — θέλωμεν, δὲν θέλωμεν, — οὗτος εἶναι τοῦ Κράτους ἡ κεφαλὴ, ἡ δὲ περιφρόνησις αὐτοῦ εἶναι τοῦ ἔθνους περιφρόνησις. . . Μετὰ καταδικάσαν εἰς θάνατον, μὲ ἐκλείσεν εἰς

εἰρκτὴν, ἀλλὰ ἐδίδον προθύμως καὶ τὸ αἷμα καὶ τὴν ζωὴν μου ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐὰν ὁ ξένος ἤθελε νὰ ἐξυδρίσῃ τὸ κράτος, νὰ τὸ προσβάλῃ, νὰ τὸ καθέξῃ καὶ νὰ τὸ κυριεύσῃ. Δὲν βλέπω τὸ ἄτομον, βλέπω τὸν βασιλέα ὅστις εἶναι τοῦ Κράτους ἡ ἐκπροσώπησις καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἔθνους».

Ἰδοὺ ὁ ἀληθὴς, ὁ γενναῖος πατριωτισμός! Ἀλλ' ἐὰν ἤθελον νὰ ἐξακολουθήσω ἀποσπῶν ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Σεττεμβρίνου ὅσα μὲ ἠρσαν ἢ μὲ συνεκίνησαν, ἡδυνάμην ὀλοκλήρον τὸ βιβλίον νὰ μεταφράσω ἐνταῦθα. Ἀρκούσι, νομίζω, τὰ παρατεθέντα ὅπως ἀναδείξωσιν ὁποῖος ἦτο ὁ ἄνθρωπος. Οὐδ' ἀπαιτεῖται φρονῶ νὰ ἐγνώρισέ τις αὐτὸν, νὰ ἐτιμῇ διὰ τῆς φιλίας του, νὰ τὸν ἐνθυμῇται ζῶντα ἐνῶ ἀναγινώσκει τὰ ἀπομνημονεύματά του, νὰ φαντάζεται ὅτι βλέπει τὴν ἡμέραν ἐκφρασῖν καὶ τὸ γλυκὺ μειδίαμά του, ὅτι ἀκούει τὴν ἡσυχον φωνὴν τοῦ ὑποκρύπτουσαν τῆς ψυχῆς του τὴν θερμὴν, ὅπως τιμῇ καὶ ἀγάπησῃ τὴν μνήμην του. Αἱ ἀναμνήσεις του τὸν παριστῶσι ζῶντα. Τοιοῦτος ἦτο. Τοιοῦτον τὸν ἠγάπησαν ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, καὶ τοιοῦτον μετὰ θάνατον θὰ τὸν τιμᾷ καὶ θὰ τὸν ἀγαπᾷ ἡ πατρίς του.

Εὐτυχῆς ἡ Ἰταλίᾳ ἡ περιελείουσα τοιαῦτα δυνάμει εἰς τὸ Πάνθεον τῶν ἐργασθέντων ὑπὲρ τοῦ κλέους τῆς. Ἡ σύνεσις καὶ ὁ πατριωτισμός τοῦ Βικτωρος Ἐμμανουὴλ, ἡ πολιτικὴ ἱκανότης τῶν Καβούρ, ἡ σπάθη τοῦ Γαριβάλδη καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας προμάχων ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς τὴν παροῦσαν θέσιν τῆς. Ἀλλὰ τὸ οἰκοδόμημα τὸ ὅποιον ἐκεῖνοι ἀνήγειρον βασίζεται ἐπὶ τῆς αὐταπαρνήσεως, ἐπὶ τῆς πίστεως καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς — προπάντων τῆς ἀρετῆς — ἀνδρῶν οἷος ὁ Σεττεμβρίνης. Διὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν στερεὰ αἱ βάσεις του.

Δ. Β. ΚΕΛΛΑΣ

ΑΝΕΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

[Μυθιστόρημα Ἐκτορος Μετὰ βραδευθὲν παρὰ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Μετάφρασις Α. Ρ. Παγκαλῆ].

Συνέχεια ἐκ τ. 170.

ΣΤ'

Ἡ ἀνάσσεις.

Ἡ θέσις μας ὅπως εἶχε καταντήσῃ ἀνυπόφορος εἰς τὰς στενάς μας βαθμίδας δι' ἃ ἀπερσίσθη νὰ τὰς πλατύνωμεν, καὶ ὅλοι ἠρξίσταμεν ἐργαζόμενοι. Διὰ τῶν μαχαίρων ἡμῶν ἐσκάπτομεν τὸν ἄνθρακα, καὶ κατεδιβάλλομεν τ' ἀνασκαπόμενα.

Ἐπειδὴ δὲ τώρα εἶχομεν βάσιν ὑπὸ τοὺς πόδας μας στερεάν, τὸ ἔργον ὑπῆρξεν εὐκολώτερον, καὶ κατωρθώσαμεν ἱκανῶς νὰ σκάψωμεν τὴν φλέβα τοῦ ὀρυκτοῦ, ὥστε νὰ δώσωμεν περισσοτέραν εὐρυχωρίαν εἰς τὴν φυλακὴν μας.

Μεγάλῃ δ' ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς ἡ ἀνακούφισις ὅταν ἐδυνάθημεν νὰ ἐξαπλωθῶμεν ἐντελῶς, ἀντὶ ν' ἀνακαθήμεθα, ἔχοντες ἀναμνήσεις τοὺς πόδας.

Ἄν καὶ ὁ ἄρτος τοῦ Καρβόρη μᾶς διενεμήθη μετὰ πολλῆς φειδωλίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐξηπλήθη. Ἄλλως τε δὲ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ μερίδιον μᾶς ἐδόθη ἐν καιρῷ δι' ἡμᾶς· διότι ὅταν ὁ δάσκαλος μᾶς τὸ διένειμεν, εὐκολον ἦτον νὰ ἐνοήσωμεν ἐκ τῶν βλεμμάτων τῶν σκαπανέων, ὅτι δὲν θὰ ἤνείχοντο νέαν διανομήν, χωρὶς νὰ ζητήσωσι, καὶ ἂν δὲν τοῖς ἐδίδον, χωρὶς νὰ λάβωσι τὴν μερίδα τῶν.

Μέχρι τέλους ἐπαυσαν σχεδὸν ἐντελῶς αἱ συνομιλίαι μας, καὶ ὅσον φλύαροι ἤμεθα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς φυλακίσεως ἡμῶν, τόσον σιωπηλοὶ ἐγίναμεν ὅταν αὐτὴ παρετείνετο.

Τὰ δύο δὲ μόνον ἀντικείμενα συνδιαλέξεως ἦσαν ταῦτα· τίνες τρόποις μετεχειρίζοντο ἵνα φθάσωσι μέχρις ἡμῶν, καὶ πρὸ πόσου καιροῦ ἦμεθα κατὰ κλειστοί.

Αἱ συνδιαλέξεις ὅμως αὐταὶ δὲν εἶχον τὴν πρὶν αὐτῶν ζωηρότητα. Ὅτε τις ἡμῶν ἔλεγε μίαν λέξιν, οὐδεὶς ἀπεκρίνετο, ἢ καὶ ἀπάντησεν διὰ βραχυτάτων τινῶν λέξεων. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν ἐδύνατο νὰ μεταβάλλῃ ἐντελῶς γνώμην, ὅ,τι ἔλεγε λευκὸν νὰ τὸ εἰπῇ μαῦρον, νὰ εἰπῇ τὴν ἡμέραν νύκτα, χωρὶς οὐτε τὴν ὁργὴν, οὐτε καὶ τὴν ἀντίρρησην τῶν λοιπῶν νὰ διεγείρῃ.

— Καλά· θὰ ἰδῶμεν.

Ἦμεθα ἐνταφιασμένοι πρὸ δύο ἡμερῶν ἢ πρὸ ἑξῆς; Θὰ τὸ ἐμνησθόμεν τὴν ὥραν τῆς ἀπελευθέρωσός. Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ ποτὲ ἡ ὥρα ἐκείνη; Τὸ κατ' ἐμὲ, ἤρμισα πολὺ ν' ἀμφιβάλλω.

Δὲν ἤμην δὲ καὶ ὁ μόνος, καὶ ἐνίοτε ἤκουον παρατηρήσεις τῶν συντρόφων μου ἀποδεικνυσάσας ὅτι καὶ αὐτοὶ κατελαμβάνοντο ὑπὸ δυσπιστίας.

— Ὅ,τι μὲ κατηγορεῖ, ἂν μείνω ἐδῶ, εἶπεν ὁ Βεργουννός, εἶναι ὅτι ἡ ἐταιρία θὰ δώσῃ σύνταξιν εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία μου, καὶ δὲν θὰ ζοῦν μὲ τὸν δίσκον.

Βεβαίως δὲ ὁ δάσκαλος ἐθεώρει ἐκ τῶν καθηκόντων του, ὡς ἀρχηγοῦ, ὅχι μόνον νὰ μᾶς σώζῃ κατ' αἰφνιδίων καταστροφῶν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμῶν αὐτῶν νὰ μᾶς προστατεύῃ δι' ὃ καὶ ἅμα εἰς ἐξ ἡμῶν ἐφαίνετο εἰς ἀπόγνωσιν παραδιδόμενος, παρενέβαινε ἀμέσως διὰ λέξεων ἐνθαρρυντικῶν.

Δὲν θὰ μείνης ἐδῶ, καθὼς καὶ ἡμεῖς δὲν θὰ μείνωμεν. Αἱ σκάφαι ἐργάζονται καὶ τὸ νερὸν καταβαίνει.

— Ποῦ καταβαίνει;

— Εἰς τὰ φρέατα.

— Καὶ εἰς τὴν σύριγγα;

— Θὰ καταβῇ καὶ ἐκεῖ. Πρέπει νὰ προσμείνωμεν.

— Ἀκουσε, Βεργουννός, διέκοψεν ὁ Καρβόρης, προτείνων μίαν τῶν παρατηρήσεων του ἐκείνων αἰτίνας πάντοτε τόσον ἔγκαιροι ἦσαν καὶ τόσον ταχεῖς, ἂν ἡ ἐταιρία χρεωκοπήσῃ, καθὼς ἔχρω-

κόπησεν ἡ ἐταιρία τοῦ δασκάλου, ἡ οἰκογένειά σου τὴν ἔπαθε!

— Δὲν σιωπᾷς, ἀνόητε! Ἡ ἐταιρία εἶναι πλουσία.

— Ἦτον πλουσία ὅταν εἶχε τὸ ἀνθρακωχεῖον· τώρα ὅμως ὅπου κατεποντίσθη... Αἱ! ἡμῶν πλέον εὐχαιριστήμενος ἂν ἤμουν ἐξω νὰ τὸ ἰδῶ παρὰ νὰ μένω ἐδῶ.

— Διὰ τί;

— Διὰ τί νὰ μᾶς κἀμνον τὴν ὑπερήφανον αἰ διευλυνταὶ καὶ οἱ μηχανικοὶ; Θὰ μάθουν ἄλλο φράζαν. Ἄν ὁ μηχανικὸς εἶχε καταβῇ, νόστιμον θὰ ἦτον, δὲν λέγετε; Κύριε μηχανικέ, θέλετε νὰ φέρω τὴν πυξίδα σας;

— Ἄν ὁ μηχανικὸς εἶχε καταβῇ, θὰ ἔμενε ἐδῶ, ζῶν, καὶ ὅλοι ἡμεῖς.

— Ἄ! σεῖς, ἡξεύρετε, δὲν πρέπει νὰ στενοχωρηθῇτε· ἐγὼ ὅμως ἔχω ἄλλο νὰ κἀμω. Τὰ καστὰνά μου τίς θὰ τὰ ξηράνῃ; Τότε λοιπὸν ἀναβῆτε, κύριε μηχανικέ. Τὸ εἶπα διὰ νὰ γελάσῃτε Δουλὸς σας, κύριε μηχανικέ!

Πλὴν τοῦ δασκάλου, ὅστις δὲν ἐξέφραζε τὰ αἰσθημάτων του, καὶ τοῦ Καρβόρη, ὅστις αἰσθημάτων δὲν πολυεῖχεν, οἱ λοιποὶ περὶ ἀπελευθερώσεως πλέον δὲν ὠμιλοῦμεν, καὶ μόνον λέξεις θανάτου καὶ ἐγκαταλείψεως μᾶς ἀνέβαινον ἐκ τῆς καρδίας εἰς νὰ χεῖλη.

— Μάταια ὅσα λέγετε, δάσκαλε· αἱ σκάφαι ποτὲ δὲν θ' ἀντλήσουν ἀρκετὸν νερόν.

— Εἴκοσι φράξας ὡς τώρα σας ἔκαμα τὸν ὑπολογισμόν. Ὀλίγην ὑπομονήν.

— Οἱ ὑπολογισμοὶ ἀπ' ἐδῶ δὲν θὰ μᾶς ἐγγάλουν.

Ὁ Παγῆς εἶπεν αὐτὴν τὴν σκέψιν.

— Λοιπὸν ποῖος;

— Ὁ Θεός.

— Πιθανόν, ἀπάντησεν ὁ δάσκαλος. Ὁ Θεὸς μᾶς ἔφερεν εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν, ὁ Θεὸς ἡμῶν νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπ' αὐτὴν.

— Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλπίς μου καὶ ὅχι οἱ μηχανικοί. Τώρα προσευχόμενος εἰς τὴν Παναγίαν ἠσθάνθην ὡς μίαν πνοὴν εἰς τὸ αὐτίον, καὶ μίαν φωνὴν ἥτις μ' ἔλεγε· «Ἄν θέλῃς νὰ ζήσῃς εἰς τὸ ἐξῆς ὡς καλὸς χριστιανός, θὰ σωθῇς». Καὶ ὑπεσχέθην.

— Εἶναι ἀνόητος μὲ τὴν Παναγίαν του! ἀνέκραξεν ὁ Βεργουννός ἀνεγειρόμενος.

Ὁ Παγῆς ἦτον καθολικὸς, ὁ δὲ Βεργουννὸς καθολικιστὴς. Ἡ Παναγία, σεβαστὴ καὶ πανίσχυρος παρὰ τοῖς καθολικοῖς, οὐδὲν ἐστὶ παρὰ τοῖς καθολικισταῖς· αὐτοὶ δὲν τὴν ἀναγνωρίζουσιν, ὡς δὲν ἀναγνωρίζουσιν οὐδένα παρεντεθειμένον μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐδ' ἀγγέλους, οὐδ' ἁγίους, οὐδὲ τὴν πᾶν.

Εἰς πᾶν ἄλλο μέρος ἡ παρατήρησις τοῦ Παγῆ καμμίαν συζήτησιν δὲν θὰ διέγειρεν· ἀλλ' εἰς τὰς Κηθόννας, εἰς πόλιν ὅπου αἱ θρησκευτικαὶ ἐριδ-

διατηροῦσι πάσιν τὴν ζωηρότητα ἂν εἶχον κατὰ τὸν δέκατον ἐβδομὸν αἰῶνα, ὅτε τὸ ἡμῶν τῶν κατοίκων ἐμάχετο κατὰ τοῦ ἄλλου ἡμίσεος, — ἡ παρατήρησις αὕτη, καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Βεργουννοῦ δὲν ἐδύναντο νὰ παρέλθουν ἀνευ ἐριδίας.

Ἀμφοτέρω ἡγήθησαν συγχρόνως, καὶ ἐπὶ τῆς στενῆς τῶν βαθμίδος ἐπροκαλοῦντο, καὶ ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ ἔλθωσιν εἰς χεῖρας.

Θέτων τὸν πόδα εἰς τὸν ὄμον τοῦ Θεοῦ Γασπάρ, ὁ δάσκαλος ἀνέβη ἀναρριχόμενος ἀπὸ τῆς κάτω εἰς τὴν ἄνω βαθμίδα, καὶ ἐξήρθη μεταξὺ τῶν.

— Ἄν θέλετε νὰ παλεύετε, εἶπε, περιμείνατε νὰ ἐβγῇτε.

— Καὶ ἂν δὲν ἐβγῶμεν; ἀπεκρίθη ὁ Βεργουννός.

— Τότε θ' ἀποδειχθῇ ὅτι σὺ εἶχες δίκαιον καὶ ὁ Παγῆς ἄδικον, ἀπ' οὗ εἰς τὴν προσευχὴν του ἐδόθη ἡ ἀπόκρισις ὅτι θὰ ἐβγῇ.

Ἡ ἀπάντησις αὕτη εἶχε τὸ καλὸν ὅτι κήρυξεν ἀμφοτέρω τὰ μέρη.

— Θὰ ἐβγῶ, εἶπεν ὁ Παγῆς.

— Δὲν θὰ ἐβγῇς, ἀπεκρίθη ὁ Βεργουννός.

— Μάταιον εἶναι νὰ φιλονεικῇτε, ἀπ' οὗ μετ' ἐλίγον θὰ μάθητε τὴν ἀλήθειαν.

— Θὰ ἐβγῶ.

— Δὲν θὰ ἐβγῇς.

Εὐτυχῶς ἡ ἐπιτηδεύτης τοῦ δασκάλου κατεπράυνε τὴν φιλονεικίαν· ἀλλ' αἱ ἰδέαι ἡμῶν εἶχον λάβει βαφὴν μέλαιναν, καὶ οὐδὲν ἐδύνατο νὰ τὰς φαιδρύνῃ.

— Νομίζω ὅτι θὰ ἐβγῶ, εἶπεν ὁ Παγῆς μετὰ μικρὰν σιωπὴν· ἀλλ' ἐδῶ εἶμεθα βεβαίως, διότι μεταξὺ ἡμῶν ὑπάρχουν κακοί, καὶ ὁ Θεὸς θέλει νὰ τοὺς τιμωρήσῃ.

Καὶ οὕτω λέγων, ἐτόξευσε λοξὸν βλέμμα εἰς τὸν Βεργουννόν. Οὗτος δὲ, ἀντὶ νὰ ὀργισθῇ, ἐπεκύρωσε τοὺς λόγους τοῦ ἀντιπάλου του.

— Εἶναι τοῦτο βέβαιον, εἶπεν ὁ Θεὸς θέλει νὰ δώσῃ εἰς ἕνα ἐξ ἡμῶν τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐξαγορεύσῃ μίαν ἁμαρτίαν του. Εἶναι ὁ Παγῆς, εἶμαι ἐγὼ; δὲν ἡξεύρω. Τὸ κατ' ἐμὲ, ὅ,τι ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ εἶναι ὅτι θὰ παρουσιάζοιμην ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μεθ' ἡσυχωτέρως τῆς συνειδήσεως, ἂν ἐσχάτως εἶχον φερθῇ μᾶλλον ὡς χριστιανός. Τῷ ζητῶ συγγνώμην ἐκ βάθους καρδίας.

Καὶ πέσας εἰς τὰ γόνατα, ἐκτύπη τὸ στῆθος του.

— Καὶ ἐγὼ, ἀνέκραξεν ὁ Παγῆς, δὲν λέγω ὅτι ἁμαρτία δὲν μοῦ βαρύνουν τὴν συνείδησιν. Τὰς ἐξομολογοῦμαι εἰς ὅλους σας. Ὁ καλὸς μου ἄγγελος, καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ προστάτης μου ἡξεύρουν ὅμως ὅτι ποτὲ δὲν ἤμαρτον ἐκουσίως· κἀνένα δὲν ἐβλάψα.

Δὲν ἡξεύρω ἂν ἦτον ἡ ἐπιβροή τῆς σκοτεινῆς αὐτῆς φυλακῆς, ὁ φόβος τοῦ θανάτου, ἡ ἀδυναμία τῆς νηστείας, ἢ ἡ μυστηριώδης λάμψις τοῦ

λύχνου ὅστις μόλις ἐφώτιζε τὴν παράδοξον ταύτην σκηνὴν, ἀλλὰ συνησθάνοιμην βαθεῖαν συγκίνησιν ἀκούων τὴν δημοσίαν ταύτην ἐξομολόγησιν, καὶ ὡς ὁ Παγῆς καὶ ὁ Βεργουννός ἤμην ἐτοιμοὶ νὰ γονατίσω καὶ ἐγὼ καὶ νὰ ἐξομολογηθῶ μετ' αὐτῶν.

Ἀφ' ὧς ἤκουσα ὀπίσω μου ὀλοφυρμὸν, καὶ μεταστραφείς, εἶδον τὸν πελώριον Κομπανιόρ ῥιπτόμενον γονυπετῇ κατὰ γῆς. Πρὸ τινῶν ὥρων εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν ἄνω βαθμίδα, καὶ λάβει ἐπὶ τῆς ἡμετέρας τὴν θέσιν τοῦ Καρβόρη, ὥστε ἦτον γείτων μου.

— Ὁ ἁμαρτωλὸς, ἀνέκραξε, δὲν εἶναι οὕτε ὁ Βεργουννός οὐτε ὁ Παγῆς· εἶμαι ἐγὼ. Ἐμὲ τιμωρεῖ ὁ Θεός. Ἀλλὰ μετανῶ, μετανῶ. Ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια, ἀκούσατέ την. Ἄν ἐξέλθω, ὀμνύω νὰ ἐπαυνορήσω τὸ κακόν, ἂν δὲν ἐξέλθω, σεῖς ἐπαυνορήσατέ το. Πρὸ ἐνὸς ἔτους ὁ Ῥουκέττας κατεδικάσθη εἰς πενταετὴ φυλακὴν διότι ἐκλεψεν ὀρολόγιον εἰς τὸ δωμάτιον τῆς γραφείας Βιδάλ. Εἶναι ἄθως ἐκεῖνος. Ἐγὼ εἶμαι ὁ κλέπτης. Τ' ὀρολόγιον εἶναι ὑπὸ τὴν κλίνην μου. Θὰ τὸ εὑρετε ἂν σηκώσητε τὴν τρίτην σκελίδα ἀριστερῶς.

— Εἰς τὸ νερόν, ρίψατέ τον εἰς τὸ νερόν! ἀνέκραξαν συγχρόνως ὁ Παγῆς καὶ ὁ Βεργουννός.

Βεβαίως ἂν ἦσαν εἰς τὴν βαθμίδα μας, θὰ ἐσπρωγνον τὸν Κομπανιόρ εἰς τὸ βάραθρον. Ἀλλὰ πρὶν δυνήθωσι νὰ καταβῶσιν, ὁ δάσκαλος εὔρε καίρεν νὰ παρεμβῇ καὶ πάλιν.

— Θέλετε λοιπὸν νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Θεὸν ἐν ᾧ ἡ ἁμαρτία τῶ βαρύνει τὴν συνείδησιν; Ἀφ' ὧς τον νὰ μετανόησῃ.

— Μετανῶ, μετανῶ, ἐπανέλαβεν ὁ Κομπανιόρ, ἀσθενέστερος παιδίον, ἂν καὶ εἶχεν ἡράκλειον δύναμιν.

— Εἰς τὸ νερόν! ἀνερώνηταν πάλιν ὁ Βεργουννός καὶ ὁ Παγῆς.

— Ὁχι! ἀνέκραξεν ὁ δάσκαλος.

Καὶ τότε ἤρμισεν νὰ τοῖς ὀμιλῇ λόγους μετριοπαθείας καὶ δικαιοσύνης. Ἀλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἤθελον ν' ἀκούσουν, καὶ ἠπέλθον πάντοτε νὰ καταβῶν.

— Δός μοι τὴν χεῖρά σου, εἶπεν ὁ δάσκαλος, πλητιάσας τὸν Κομπανιόρ.

— Μὴ τὸν ὑπερασπίζεσαι, δάσκαλε.

— Θὰ τὸν ὑπερασπισθῶ, καὶ ἂν θέλετε νὰ τὸν ρίψετε εἰς τὸν νερόν, θὰ μὲ ρίψετε καὶ ἐμὲ ἐνταυτῷ.

— Αἱ! ἂς εἶναι, εἶπον· δὲν θὰ τὸν σπρώξωμεν, ἀλλὰ μὲ μίαν συμφωνίαν· θὰ τὴν ἀφήσῃς εἰς τὴν γωνίαν του, καὶ κἀνείς δὲν θὰ τῷ ὀμιλήσῃ, κἀνείς δὲν θὰ προσέξῃ εἰς αὐτόν.

— Αὐτὸ εἶναι δίκαιον, εἶπεν ὁ δάσκαλος, αὐτὸ τὸ ἀξίζει.

Μετὰ τὰς λέξεις αὐτάς τοῦ δασκάλου, αἵτινες ἦσαν ποινικὴ ῥήτρα καταδικάζουσα τὸν Κομπανιόρ, συνεπλήθησαν οἱ πρεῖς, ὁ Θεὸς Γασπάρ, ὁ δάσκαλος καὶ ἐγὼ, εἰς μίαν γωνίαν, καὶ ἀφήκαμεν

κενόν τόπον μεταξύ ἡμῶν καὶ τοῦ δυστυχικοῦ ἐκείνου, ὅστις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἀνθρακός.

Πολλὰς ὥρας, νομίζω, ἔμεινε ἐκεῖ, καταβεβλημένος, χωρὶς τοῦ ελαχίστου κινήματος, καὶ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναλαμβάνων.

— Μετανοῶ.

Καὶ τότε ὁ Παγῆς καὶ ὁ Βεργουννὸς τῷ ἔκραζον.

— Δὲν εἶναι καιρὸς πλέον. Μετανοεῖς διότι φοβεῖσαι, ἄνθρωπε. Πρὸ ἑξ μηνῶν, πρὸ ἐνὸς χρόνου ἔπρεπε νὰ μετανοήσῃς.

Ἐκείνος δὲ, ἐπιπόνως ἀσθμαίνων, καὶ χωρὶς νὰ τοῖς ἀπαντᾷ ἀπ' εὐθείας, ἐπανελάμβανε.

— Μετανοῶ, μετανοῶ.

Πυρετὸς τὸν εἶχε καταλάβει, διότι ὅλον τὸ σῶμά του ἔσπαιρε, καὶ ἠκούομεν νὰ κτυποῦν οἱ ὀδόντες του.

— Διψῶ, εἶπε· δότε μοι τὸ ὑπόδημα.

Εἰς τὸ ὑπόδημα ὕδωρ δὲν ὑπῆρχε πλέον, καὶ ἐγὼ ἠγέρθηκα διὰ ν' ἀντλήσω· ἀλλ' ὁ Παγῆς μὲ εἶδε καὶ μ' ἐφώναξε νὰ σταθῶ, καὶ συγχρόνως καὶ ὁ θεῖος Γασπάρ μ' ἐκράτησεν ἀπὸ τὸν βραχίονα.

— Ὁμόσαμεν νὰ μὴ ἀσχοληθῶμεν περὶ αὐτοῦ.

Ὅλγα λεπτὰ ἀκόμη ἐπανελάθεν ὅτι διψᾷ, καὶ ἔπειτα, βλέπων ὅτι δὲν τῷ δίδομεν νὰ πίνῃ, ἠγέρθη ν' ἀντλήσῃ ὁ ἴδιος.

— Θὰ ῥίψῃ τὰς πέτρας, ἐφώναξε ὁ Παγῆς.

— Ἀφετέ τῷ καὶ τὴν ἐλευθερίαν του, εἶπεν ὁ δάσκαλος.

Ὁ Κομπαύροῦ μὲ εἶχεν ἰδεῖ νὰ καταβαίνω ὁλισθαίνων εἰς τὴν ῥάχιν, καὶ ἠθέλησε νὰ μὲ μιμηθῇ· ἀλλ' ἐγὼ ἤμην ἐλαφρὸς, ἐν ᾧ ἐκεῖνος βαρὺς, ἐγὼ εὐκίνητος, ἀλλ' ἐκεῖνος δύσκαμπτος ὕψος. Διὰ τοῦτο, μάλιστα ἠπλώθη ἀνάσκελα, οὔτε διὰ τῶν ἀνοιχτῶν του σκελῶν, οὔτε διὰ τῶν χειρῶν του, αἵτινες ἐκτύπουσαν τὸν ἀέρα, ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ, καὶ ὥλισθη εἰς τὴν μαύρην τρύπαν· τὸ δὲ νερὸν ἀνετινάχθη μέχρις ἡμῶν, καὶ ἔπειτα ἐκλείσθη καὶ πλέον δὲν ἠνεώχθη.

Ἐκλινὰ δὲ τότε ἐμπρὸς, ἀλλ' ὁ θεῖος Γασπάρ καὶ ὁ δάσκαλος μὲ ἐκράτησαν ἕκαστος ἐξ ἐνὸς βραχίονος.

— Ἐσώθημεν, ἀνέκραξαν ὁ Βεργουννὸς καὶ ὁ Παγῆς· θὰ ἔβγωμεν ἀπ' ἐδῶ.

Περίτρομος καὶ τρέμων, ἐξήφθη ὀπίσω· ἡ φρίκη μ' ἐπάγονεν ἤμην ἡμιθανή.

— Δὲν ἦτον τίμιος ἄνθρωπος, εἶπεν ὁ θεῖος Γασπάρ.

Ὁ δάσκαλος δὲν ὠμίλει· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὑπετανθόρυσεν εἰς τοὺς ὀδόντας του.

— Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι μᾶς ὠλιγόστευε τὴν μερίδα τοῦ ὀξυγόνου μας.

Πρώτην φοράν ἤκουον τὴν λέξιν ταύτην, δι' ἣ καὶ ἀπετέλεσεν ἐντύπωσιν ἐπ' ἐμοῦ· ἠρώτητα ἐπομένως τὸν δάσκαλον τί ἤθελε νὰ εἰπῇ.

— Πράγμα ἀδίκον καὶ ἰδιοτελές, παιδίον μου, καὶ λυποῦμαι ὅτι τὸ εἶπα.

— Ἀλλὰ τί;

— Ζῶμεν ἐξ ἄρτου καὶ ἀέρος· ἄρτου στερηθῶμεθα, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀέρος ἀρθρῶν δὲν ἔχομεν· διότι ὅσον καταναλίσκομεν ἄλλος δὲν τὸν ἀνεοῖ. Ὅταν λοιπὸν τὸν εἶδον καταποντισθέντα εἶπον ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἔτρωγε πλέον μέρος τοῦ ἀέρος ὃν ἀναπνέομεν· διὰ τὴν λέξιν ὅμως αὐτὴ θὰ μετανοῶ δι' ὅλης μου τῆς ζωῆς.

— Ἐλα καὶ σὺ, εἶπεν ὁ θεῖος Γασπάρ· ἦλθες τὴν τύχην σου.

— Τώρα καλὰ θὰ ὑπάγωμεν, εἶπεν ὁ Παγῆς· κτυπῶν διὰ τῶν δύο ποδῶν του τὸν τοῖχον τοῦ ὀχετοῦ.

Ἄν τόσον καλῶς καὶ τόσον ταχέως δὲν ἐπυροῦμεν ὅσον ἔλπιζεν ὁ Παγῆς, δὲν ἔπταιον οἱ μηχανικοὶ καὶ οἱ ἐργάται οἱ ἀσχολούμενοι ἐν ἡμῶν τὴν διάσωσιν.

Ἡ κατὰ κράτος ἦν εἶχον ἀρχίσει σκάπτοντας ἐξηκολούθησεν ἄνευ στιγμῆς διαλείψεως· ἀλλ' ἐργασία ἦτον δύσκολος.

Οἱ ἀνασκαπόμενοι ἄνθρωποι ἦσαν ἐκ τῶν σκληρῶν· μόνον δὲ εἰς σκαφὸς ἡ κεντητὴς ἐκείνη νὰ ἐργάζεται ἐνταῦθα, διότι ἡ διώρυγα ἦτον στενὴ, καὶ συνεχῶς ἀντηλλάσσοντο οἱ μετὰ πλείστου ζήλου εἰς τὴν ἐπίπονον ταύτην ἐργασίαν ἐπιδιδόμενοι.

Προσέτι δὲ καὶ ἡ κυκλοφορία τοῦ ἀέρος ἦτο κακὴ καὶ δύσκολος εἰς τὴν διώρυγα ταύτην· πρὸς διευκόλυνσιν δ' αὐτῆς καὶ ὅσον κατέβαινε ἔθετον σωλῆνας ἐκ λευκοσιδήρου, ὧν ἐπέχρην τοὺς συνδέσμους διὰ πηλοῦ, καὶ ἰσχυρὰ φέροντες χειροκίνητος εἰσέπεμπεν εἰς τὸν σωλῆνα τοῦτο ἀέρα· ἀλλ' ὁ λύχνος μόλις εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ ἔκαεν.

Οὕτως ἐγένετο ἡ διάτρησις, καὶ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν μετὰ τὴν ἀθιβεῖν μας μόλις εἶχον φθάσει εἰς εἴκοσι μέτρων βάθος. Εἰς συνήθειας περὶ στάσεις τοιαύτης ἐργασίας δὲν θὰ ἐγένετο εἰς χρονον ὀλιγώτερον τοῦ μηνός· ἀλλὰ τὰ μέσα ἃ μεταχειρίσθησαν καὶ ὁ ζήλος ὃν κατέβαλον τὸν ἐβράχυναν.

Ἀλλῶς τε μόνη ἡ εὐγενὴς πείσμων ἐπιμονὴ τοῦ μηχανικοῦ κατάρθωσε νὰ μὴ διακοπῇ ἡ ἐργασία αὕτη· διότι κατὰ τὴν ὁμόφωνον γνώμην ἦτον δυστυχὴς μάταιος ὁ ἄγων. Γενικὴ ἦτον πεποίθησις ὅτι πάντες οἱ ἐν τῷ ἀνθρακωρυχείῳ ἐκάλυπτον, καὶ ὅτι ἐξακολουθοῦντες μόνον τὴν ἐξάντλησιν τοῦ ὕδατος διὰ τῶν σκαφῶν, θὰ ἐκρίνον τέλος τὰ πτώματα. Τότε λοιπὸν τί ὄφελος νὰ φθάσωσι διατρυπῶντες ὥρας τινὰς ταχύτερον ἢ βραδύτερον;

Οὕτως ἐφρόνουν οἱ εἰδήμονες, καὶ οὕτω καὶ ὅλον τὸ πλῆθος. Οἱ συγγενεῖς, αἱ σύζυγοι, αἱ μητέρες εἶχον ἤδη πενηθορήσει, ἐπειδὴ ζῶν οὐδεὶς θὰ ἐξήρχετο πλέον ἐκ τῆς Τρουέρας.

Ἀλλ' ὁ μηχανικὸς, ἀψηφὼν τὰς γενικὰς κατακρίσεις, καὶ αὐτὰς τῶν συναδέλφων καὶ τῶν φ

λων του, τὰς παρατηρήσεις, δὲν ἀνεχάτιζε μὲν τὰς ἐργασίας τῆς ἐξάντλησεως, ἀς ἐνίοτε μόνον διέκοπτε εἴ τις ἐπήρχετο βλάβη εἰς τὰ ἐργαλεῖα, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐξηκολούθει τὴν διάτρησιν.

Ὁ χαρρακτὴρ αὐτοῦ εἶχε τι τῆς πεισμονῆς ἐκείνης δι' ἣς ὁ Κολόμβος ἀνεκάλυψε νέον κόσμον.

— Ἀκόμη μίαν ἡμέραν, ἀγάπητοι, ἔλεγεν εἰς τοὺς ἐργάτας, καὶ ἂν αὐριον οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔχωμεν, παραιτούμεθα. Σὰς ζήτω νὰ πράξῃτε διὰ τοὺς συντρόφους σας ὅ,τι θὰ ἐξήτουν νὰ πράξωσι διὰ σας ἂν ἦσθε σεῖς εἰς τὴν θέσιν των.

Ἡ πεποίθησις λοιπὸν ὅφ' ἣς κατείχετο μετεδίδετο εἰς τοὺς ἐργάτας, οἵτινες ἤρχοντο συμμεριζόμενοι τοὺς διαταγμούς οὓς ἤκουον ἐν τῇ πόλει, καὶ ἀπήρχοντο πλήρεις τῆς πίστεως ἣν παρ' αὐτοῦ ἐνεπνέοντο.

Ἀνεσκάπτετο δὲ ἡ διώρυξ μετὰ θαυμασίας ἀκριβείας καὶ δραστηριότητος.

Ἀφ' ἑτέρου ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ διὰ ξυλῶσεων ἡ σύριγξ τοῦ λυχνοστασίου, ἥτις εἶχε πολυλαχοῦ κατακρημνισθῇ. Οὕτως ἠγωνίζετο παντοίως νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ φοβερὸν τοῦ ἀνθρακωρυχείου μυστήριον, καὶ ν' ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὰ θύματά του, ἂν ἔζων ἐτι τινὰ ἐν αὐτῷ.

Τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, ὅταν ἐγένετο ἐργάτου ἀλλαγὴ, ὁ ἐλθὼν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἀνασκαφὴν ἐνόμισεν ὅτι ἤκουσέ τι, ὡς ἀσθενῇ τινὰ κτυπήματα. Τότε, ἀντὶ νὰ καταφέρῃ τὴν ἀξίνην του, τὴν ἐκράτησεν εἰς τὸν ὄμιόν του, καὶ ἐκόλλησε τὸ αὐτίον του εἰς τὸν ἀνθρακόν. Τότε δὲ, φρονῶν ὅτι ἠπατήθη, ἐκάλυψε ἕνα τῶν συντρόφων του ν' ἀκούσῃ κ' ἐκεῖνος. Ἀμφότεροι ἔμειναν ἐν πλήρει σιωπῇ, καὶ μετὰ ἐν λεπτὸν ἀσθενέστατος κρότος, εἰς κανονικὰ διαστήματα ἐπαναλαμβάνόμενος, ἔφθασε μέχρις αὐτῶν.

Ἀμέσως δὲ ἡ εἰδήσις διεδόθη ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, περισσώτερος τοὺς δυσπιστοῦντας ἀπαντῶσα ἢ τοὺς πιστεύοντας, καὶ ἐφθασε μέχρι τοῦ μηχανικοῦ, ὅστις ἀμέσως ἐξήφθη εἰς τὴν διώρυγα.

Λοιπὸν, λοιπὸν, εἶχε δίκαιον! Ὑπῆρχον ἐκεῖ ἄνθρωποι ζῶντες, καὶ ἡ πίστις του θὰ τοὺς ἔσωζε!

Πολλοὶ τὸν παραηκούθησαν, ἀλλ' ἐμάκρυνε τοὺς μεταλλευτὰς καὶ ἠκρασθῇ· ἀλλὰ τοσοῦτον ἦτον συγκεκινημένος, τόσον ἔτρεμεν, ὥστε δὲν ἤκουσε τίποτε.

— Δὲν ἀκούω, εἶπε μετ' ἀπελπισίας.

— Εἶναι ὁ δαίμων τοῦ ἀνθρακωρυχείου, εἶπεν εἰς τῶν ἐργατῶν. Θέλει νὰ μᾶς περιπαίξῃ, καὶ κτυπᾷ διὰ νὰ μᾶς ἀπατήσῃ.

Ἀλλ' οἱ δύο σκαπανεῖς οἱ πρῶτοι ἀκούσαντες ἐπέμενον ὅτι δὲν ἠπατήθησαν, καὶ ὅτι κτύποι ἀπεκρίθησαν εἰς τοὺς κτύπους των. Ἦσαν δὲ οὗτοι ἄνθρωποι ἔμπειροι, γηράσαντες· εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἀνθρακωρυχείων, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ἦτον πιστευτός.

Ὁ μηχανικὸς τότε ἀπέπεμψεν ὅλους ὅσοι

τὸν εἶχον παρακολουθήσει, καὶ ἀκόμη καὶ τοὺς ἐργάτας ὅσοι εἶχον τὸ ἔργον κατὰ σειρὰν ἱσταμένοι νὰ μεταδιβάζωσιν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα τοὺς ἀνασκαπόμενους ἄνθρωπους, καὶ διετήρησε πλῆθυσιν τοῦ μόνον τοὺς δύο σκαπανεῖς.

Αὐτοὶ δὲ κατέφερον, ὡς κλησιν, κτυπήματα τινὰ ἰσχυρὰ, καὶ εἰς ἴσα διαστήματα ἐπαναλαμβάνόμενα, καὶ τὴν ἀναπνοὴν των κρατοῦντες, ἐκόλλησαν εἰς τὸν ἀνθρακόν.

Μετὰ στιγμὴν δὲ προσδοκίας ἰσχυρὸν κλονισμόν ἠσθάνθησαν εἰς τὴν καρδίαν· ἀσθενῇ ἀλλὰ ταχέα καὶ κατὰ ῥυθμὸν ἐπαναλαμβάνόμενα κτυπήματα ἀπεκρίθησαν εἰς τὰ ἐδικὰ των.

— Κτυπήσατε καὶ πάλιν, ἀλλὰ κτύπους ἀραιούς, μὴ τύχη καὶ ὅ,τι ἀκούομεν εἶναι ἡχώ τῶν κτύπων σας.

Οἱ ἐργάται ἐκτύπησαν, καὶ ἀμέσως ἠκούσθησαν οἱ αὐτοὶ πάλιν κρότοι κατὰ ῥυθμὸν ἐπαναλαμβάνόμενοι, ἥτοι τῶν καθιεργμένων ἢ ἀπάντησις.

Ἀμφιβολίαν τοῦ λοιποῦ δὲν ἐπέδεχετο· ὑπῆρχον ἐκεῖ ἄνθρωποι ζῶντες, καὶ ἦτον δυνατόν νὰ σωθῶσι.

Ἡ εἰδήσις αὕτη διέτρεξε τὴν πόλιν ὡς ἀναφθεῖσα γραμμὴ πυρίτιδος, καὶ τὸ πλῆθος συνέβρευσεν εἰς τὴν Τρουέραν, περισσώτερον ἥσως καὶ μᾶλλον συγκεκινημένον ἢ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Αἱ σύζυγοι, τὰ παιδιά, αἱ μητέρες, οἱ συγγενεῖς τῶν θυμάτων, συνέβρεον πάντες, καὶ ἔτρεμον τὰ πένθημά των φοροῦντες, καὶ ἡ ἐλπίς ἔλαμπεν εἰς τὰ πρόσωπά των.

Πόσοι ἔζων; Ἰσως πολλοί· ὁ ἐδικός σου βεβαίως, ὁ ἐδικός μου ἀναμφιβόλως.

Ἦθελον ὅλοι νὰ ἐναγκαλισθοῦν τὸν μηχανικόν.

Ἀλλ' ἐκεῖνος, ἀπαθὴς ἀπέναντι τῆς χαρᾶς, ὡς ἐδείχθη ἀπαθὴς ἀπέναντι τῆς δυσπιστίας καὶ τῆς χλεύης, περὶ ἐνὸς μόνου ἐσκέπτετο, πῶς ν' ἀνασώσῃ τοὺς κατακεκρωμένους· καὶ ἵνα μακρύνῃ τοὺς περιέργους καὶ τοὺς συγγενεῖς, προφυλάξῃ τὸ στόμιον τῆς διώρυγος, καὶ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας, ἐξήχησε στρατιώτας τῆς φρουρᾶς.

Οἱ ἀκουσθέντες κρότοι ἦσαν τόσον ἀσθενεῖς, ὥστε ἀδύνατον ἦτον νὰ δορισθῇ ἀκριβῶς πόθεν προήρχοντο· ἤρκει ὅμως ἡ ἐνδειξὴς αὕτη ὅπως ἐννοηθῇ ὅτι ἐργάται διαφυγόντες τὴν πλημμύραν εἶχον καταφύγει εἰς ἕνα τῶν τριῶν ἀνιόντων ὀχετῶν τῆς ἐπιπέδου σύριγγος τῶν ἀρχαίων ἀνασκαφῶν. Δὲν ἤρκει λοιπὸν πλέον μία διώρυξ, ἀλλ' ἔπρεπε τρεῖς νὰ σκαφῶσι πρὸς τοὺς τρεῖς ἀνιόντας ὀχετοὺς εἰς ἀναζήτησιν τῶν ὀχετῶν. Ὅταν δ' ἐπρόχωρουν περαιτέρω καὶ ἤκουον καλῆτερον, τότε θὰ ἐγκατέλειπον τὰς δύο περιττὰς διώρυγας, καὶ θὰ συνεκέντρουν πάσας τὰς προσπάθειάς εἰς μίαν, τὴν χωροῦσαν κατὰ τὴν ὀρθὴν διεύθυνσιν.

Ἡ ἐργασία λοιπὸν ἤρχισεν ἐκ νέου μετὰ μείζο-

νος ζέσεως, και αἱ παρακείμεναι ἐταιρίαι ἐπροθυμοῦντο τίς νά πέμψῃ εἰς Τρυέραν τοὺς καλητέρους τῆς σκαπανεῖς.

Εἰς τὴν ἐλπίδα δὲ τοῦ νά φθάσωσι διὰ τῶν σκαπτομένων διωρύγων, ἤρχισε προστιθεμένη και ἄλλη, τοῦ νά εἰσέλθωσι διὰ τῆς σύριγγος, διότι τὸ ὕδωρ ἐταπεινούτο ἐντὸς τοῦ φρέατος.

Ὅταν ἐντὸς τοῦ ὁχετοῦ ἡμῶν ἠκούσαμεν τὴν κλῆσιν τῶν κτύπων τοῦ μηχανικοῦ, τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε τὸ αὐτὸ ὡς ὅτε εἰχομεν ἀκούσει τὰς ἀντλούσας σκάφας εἰς τὸ φρέαρ.

— Ἐσώθημεν !

Τοιοῦτο χαρὰς ἐπιφώνημα ἐξῆλθεν ἐξ ὅλων τῶν στομάτων, και, χωρὶς νά σκεφθῶμεν, ἐνομιζομεν ὅτι ἐμελλον νά μᾶς δώσωσι τὴν χεῖρα ἀμέσως.

Ἐπειτα δὲ, ὡς και διὰ τὰς σκάφας, μετὰ τὴν ἐλπίδα ἦλθεν ἡ ἀπελπισία.

Ὁ κρότος τῶν ἀζίνων ἀπεδείκνυνε ὅτι οἱ ἐργάται ἦσαν ἀκόμη πολὺ μακρὰν, εἴκοσι μέτρα, ἴσως τριάκοντα μέτρα. Πόσος καιρὸς ἐχρειάζετο πρὸς διάτρησιν τοιοῦτου ὁγκοῦ; ἄλλοι ἄλλως ἐξετιμῶμεν αὐτόν· ἐχρειάζετο εἰς μῆν, μία ἐβδομάς, ἐξ ἡμέρας; Ὡς νά περιμεῖνωμεν ἕνα μῆνα, μίαν ἐβδομάδα, ἐξ ἡμέρας; Τίς ἐξ ἡμῶν θὰ ἐξῇ ἀκόμη μετὰ ἐξ ἡμέρας; Πόσας ἡμέρας εἰχομεν ἤδη ζῆσαι ἄσπιτοι;

Μόνος ὁ δάσκαλος ὠμίλει ἀκόμη μετὰ καρτερίας· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ ἀπελπισία ἡμῶν ἤρχισε νά ἐπικτείνεται και ἐπ' αὐτοῦ, και ἡ σωματικὴ του ἀδυναμία κατέβηκε τὴν ψυχικὴν του εὐστάθειαν.

Νά πῶμεν ἐδυνάμεθα ὅσον ἠθέλομεν, νά φάγωμεν ὅμως δὲν εἰχομεν, και ἡ πείνα τόσον μᾶς ἐδασκίνε, ὥστε ἐδοκιμάσαμεν νά φάγωμεν σσηπὸς ξύλον, ἀφ' οὗ τὸ ἐξυμνοῦμεν εἰς τὸ ὕδωρ.

Ὁ δὲ Καρφόρης, ὁ μᾶλλον βουλιμιῶν ὢλων ἡμῶν, εἶχε κόψει τὸ ἑναπομένον αὐτῷ ὑπόδημα, και ἀδιακόπως ἐμάσα τεμάχια δέρματος.

Βλέπων ποῦ ἡ πείνα παρέσυρε τοὺς συντρόφους μου, ὁμολογῶ ὅτι κατελήφθην ὑπ' αἰσθημάτων τίνος φόβου, και ὅτι αὐτὸ, εἰς τοὺς ἄλλους μου φόβους προστιθεμένον, κακῶς μὲ διέθετεν. Εἶχον πολλάκις ἀκούσει τὸν Βιτάλην διηγούμενον ἱστορίας ναυαγίων, — διότι εἶχε πολὺ ὁδοιπορήσει διὰ θαλάσσης, τοῦλάχιστον ὅσον και διὰ ξηρᾶς, — και μεταξὺ τῶν ἱστοριῶν τούτων, μία μοι ἐπανήρχετο πάντοτε, ἀφ' οὗτοῦ ἡ πείνα μᾶς ἐδασκίνε, και κατακυρίευσεν τὸ πνεῦμά μου. Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην ναῦται εἶχον βίβη εἰς ἀμμόνησον, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἐλάχιστη τροφή, και εἶχον φρονεῖσαι τὸν παῖδα τοῦ πλοίου και τὸν εἶχον φάγει. Ἐκτεπτόμην λοιπὸν, ἀκούων τοὺς συντρόφους μου νά φωνάζουν ὅτι πεινοῦν, ἀνδρῶν τύχη δὲν μοι ἐπεφύλαττετο, και ἀν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀνθρωπότητα δὲν θὰ ἐκρινόμην και ἐγὼ καλὸς εἰς βρώσιν. Τὸν δάσκαλον και τὸν θεῖον Γασπάρ ἤμην μέγας νά τοὺς ἔχω ὑπερασπιστάς.

ἀλλ' ὁ Παγῆς, ὁ Βεργουνόυς και ὁ Καρφόρης, ὁ Καρφόρης πρὸ πάντων, ὅστις ἠκονίζεν ἀδιακόπως εἰς τὸ δέσμα τοὺς μεγάλους λευκοὺς δόνοντας του, δὲν μοι ἐνέπνεον διόλου ἐμπιστοσύνην.

Ἄφρονες ἦσαν βεβαίως οἱ τοιοῦτοι φόβοι, ἀλλ' εἰς ἡν ἡμεῖς θέσιν τὸ ἐμψρον και ψυχρὸν λογικὸν δὲν καθωδήγει τὸ πνεῦμα ἡμῶν και τὴν φαντασίαν.

Ἡῦξανε δ' ἔτι μᾶλλον τὴν φρίκην ἡμῶν τὸ σκότος, διότι ἀλληλοδιδόχως εἶχε κατὰ τὸ ἔλαιον ὢλων τῶν λύχνων ἡμῶν ἐκτὸς δῶμα, ὅτε ὁ δάσκαλος ἀπεφάσισεν ὅτι αὐτοὶ θ' ἀναφθούν μόνον εἰς ὢλως ἐκτάκτους περιστάσεις, εἰς ἃς τὸ φῶς θὰ μᾶς ἦτον ἀπολύτως ἀναγκαῖον. Ἐπομένως δι' ὅλου τοῦ καιροῦ διεμένονεν εἰς σκότος βαθύ.

Ὅχι δὲ μόνον πένθιμον ἦτον τοῦτο, ἀλλὰ προσέτι και ἐπικίνδυνον, διότι τὸ ἐλάχιστον ἀδέξιον κίνημα ἐδύνάτο νά μᾶς κυλίσῃ εἰς τὸ νερόν.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κομπάρου ἡμεῖς ἀνὰ τρεῖς μόνον εἰς ἕκαστον ἐπίπεδον, και τοῦτο μᾶς ἐδίδεν ὀλίγον περισσώτερον τόπον. Ὁ θεῖος Γασπάρ ἦτον εἰς τὴν μίαν γωνίαν, ὁ δάσκαλος εἰς τὴν ἄλλην, και ἐγὼ εἰς τὸ μέσον.

Στιγμὴν τινα, ἐν ᾧ ἐμιστοκοιμώμεν, ἐξεπλάγην ἀκούσας τὸν δάσκαλον νά ὁμιλῇ ταπεινῇ τῇ φωνῇ, ὡς ἂν ὠμίλει ὀνειρευόμενος.

Ἐξυπνήσας ἠκροάσθην.

— Ἐχει σύννεφα, ἔλεγεν. Ὡραὶν πρᾶγμα εἶναι τὰ σύννεφα. Εἰς πολλοὺς δὲν ἀρέσκουν· ἐγὼ ἀγαπῶ τὰ σύννεφα. Ἀ! θὰ ἔχωμεν ἄνεμον· τόσον τὸ καλὴτερον! Ἀγαπῶ και τὸν ἄνεμον.

Ὁνειρεύετο ἄρα γε; Τῷ ἐκίνησα τὸν βραχίονα, ἀλλ' ἐκείνος ἐξηκολούθησε.

— Ἄν ἤθελες νά μοι δώσης στουφάτον, ἐξ αὐγά, ὅχι σκῶ. Βάλε δώδεκα. Θὰ τὰ φάγω ὅταν ἐπιστρέψω.

— Τὸν ἀκούεις, θεῖε Γασπάρ;

— Ναί, ὀνειρεύεται.

— Ὅχι, εἶναι ἐξυπνος.

— Παραλαλεῖ.

— Σὲ βεβαίως, εἶναι ἐξυπνος.

— Αἶ! δάσκαλε!

— Θέλεις νά ἔλθῃς νά δειπνήσῃς μ' ἐμὲ, Γασπάρ; Ἐλὰ· σὲ λέγω ὅμως, θὰ ἔχωμεν μέγαν ἄνεμον.

— Τὰ ἔχασεν, εἶπεν ὁ θεῖος Γασπάρ. Τὸν μαστιζοῦν ἡ πείνα και ὁ πυρετός.

— Ὅχι· ἀπέθανεν, εἶπεν ὁ Βεργουνόυς, και ὁμιλεῖ ἡ ψυχὴ του. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶν' ἐδῶ. Τὸ ἄνεμος εἶναι, δάσκαλε; Εἶναι βοριάς;

— Δὲν ὑπάρχει βοριάς εἰς τὸν ἄδην, ἀνέκραξεν ὁ Παγῆς, και ὁ δάσκαλος εἶναι εἰς τὸν ἄδην. Δὲν ἤθελες νά μὲ πιστεύσης ὅταν σ' ἔλεγον ὅτι θὰ ὑπάγῃς ἐκεῖ.

Τί τοῖς συνέβαινε; Παραφρόνησαν ὅλοι; Τότε λοιπὸν θὰ ἤρχοντο εἰς τὰς χεῖρας, θὰ ἐφονεύοντο.

Τί νά γίνῃ;

— Θέλεις νά πῇς, δάσκαλε;

— Εὐχαριστῶ. Θὰ πῶ ὅταν τρώγω τὸ στουφάτον μου.

Και ἐπὶ πολλὸν καιρὸν ὠμίλουν και οἱ τρεῖς ὁμοῦ, χωρὶς ν' ἀποκρίνονται ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον, και ἐν μέσῳ τῶν ἀσυνκρότητων λόγων τῶν ἐπανήρχοντο πάντοτε αἱ λέξεις «θὰ φάγω, θὰ ἐξέλθω, ὁ ἄνεμος, ὁ οὐρανός».

Διὰ μιᾶς μοι ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα ν' ἀνάψω τὸν λύχνον, ὅστις ἤξευρον ὅτι ἦτον πλησίον τοῦ δασκαλοῦ, καθὼς και τὰ ἐναύσματα. Τὸν ἐπῆρα λοιπόν.

Μόλις δὲ τὸν ἀνῆψα, και ἐσιώπησαν ὅλοι.

Ἐπειτα δὲ μετὰ τινων στιγμῶν σιωπῆς, ἠρώτησαν τί κυρίως συνέβαινε, ὡς ἂν ἀνέκυπτον ἐξ ὀνείρου.

— Παραλαλεῖτε, εἶπεν ὁ θεῖος Γασπάρ.

— Ποῖος;

— Σὺ, δάσκαλε, ὁ Παγῆς και ὁ Βεργουνόυς.

Ἐλέγετε ὅτι ἤσθε ἔξω και ὅτι ἐφύσα ἄνεμος.

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκτυποῦμεν εἰς τὸν τοῖχον διὰ ν' ἀναγγεῖλωμεν εἰς τοὺς σωτήρας ἡμῶν ὅτι ζῶμεν και ἠκούομεν τὰς ἀζίνους τῶν ὅπου ἔσκαπτον ἀδιαλείπτως τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλὰ πολὺ βραδέως ἠῦξανε τῶν κτύπων αὐτῶν ἡ δύναμις, και τοῦτο μᾶς ἀπεδείκνυνε ὅτι ἦσαν ἔτι μακράν.

Ἀφ' οὗ δ' ἀνῆψα τὸν λύχνον, κατέβη και ἠντλησα ὕδωρ εἰς τὸ ὑπόδημα, και μοι ἐφάνη ὅτι τὰ ὕδατα εἶχον χαμηλώσει ἐντὸς τοῦ ὀθόρου ἡμῶν κατὰ τινα ὑψικατόμετρα.

— Τὰ ὕδατα χαμηλώνουν.

— Θεέ μου!

Και αὐθις ἠσθάνθημεν ἰσχυρὰν ἐλπίδος συγκίνησιν.

Ὅλοι ἠθέλουν ν' ἀφήσουν τὸν λύχνον νά καίῃ, ἵνα βλέπουν τὴν πρόοδον τῆς ταπεινώσεως τῶν ὑδάτων· ἀλλ' ὁ δάσκαλος ἀντέστη.

Τότε ἐνόμισα ὅτι ἐπανάστασις θὰ ἐξεβῆγνυτο. Ἀλλ' ὁ δάσκαλος ποτὲ τίποτε δὲν παρήγγελλε, χωρὶς νά εἰπῇ και τὸν λόγον.

— Οἱ λύχνοι θὰ ἔλθῃ ὥρα νά μᾶς χρειασθῶσιν.

Ἄν τοὺς ἐξαντλήσωμεν τώρα ἐπὶ ματαίῳ, τί θὰ κάμωμεν ὅταν θὰ εἶναι ἀναγκαῖοι; Ἐπειτα δὲν ἐννοεῖτε ὅτι θ' ἀποθάνητε ἐξ ἀνυπομονητικῆς ἀνβλέπετε τὸ νερὸν νά καταβῇ ἀνεπαίσθητος; διότι δὲν πρέπει νά φαντασθῇτε ὅτι θὰ πέσῃ διὰ μιᾶς. Θὰ σωθῶμεν, ἔχετε θάρρος. Ἐχομεν δεκατρία ἀκόμη ἐναύσματα. Θὰ τὰ μεταχειρισθῶμεν ὁσάκις ζητήσετε.

Ἐσθέθη ὁ λύχνος λοιπόν· ὅλοι εἰχομεν πῖσι και δὲν ἐδιψῶμεν, ὥστε ἡ παραφροσύνη δὲν ἐπανῆλθεν. Ἐπὶ πολλὰς μακρὰς ὥρας, ἐπὶ ἡμέρας ἴσως, ἐμένονεν ἀκίνητοι, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ζωῆς μᾶς ἔχοντες μόνον τὸν κρότον τῶν ἀζίνων αἰτῖνες ἐπρώπων τὸν ἄνθρωπον και τῶν σκαφῶν αἰτῖνες ἠντλουν τὸ ὕδωρ.

Ἀνεπαίσθητος οἱ ἔχοι οὗτοι ἐγίνοντο ἐπὶ μᾶλ-

λον και μᾶλλον ἰσχυροί. Τὸ ὕδωρ κατέβη και οἱ σκαπανεῖς μᾶς ἐπλησίαζον. Ἀλλὰ θὰ ἐφθάνον ἐν καιρῷ; Ἄν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν προῦχῳρει τῶν σωτήρων ἡμῶν τὸ ἔργον, συμπροῦχῳρει ὁμοῦ, και ὀδυνηροτέρα ἀπέβαινε ἡ ἀδυναμία ἡμῶν, ἀδυναμία τοῦ σώματος και ἀδυναμία τοῦ πνεύματος. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς πλημμύρας οἱ σύντροφοί μου δὲν εἶχον φάγει· τὸ δ' ἔτι δεινότερον, ἀνεπνέονεν ἀέρα ὅστις μὴ ἀνανεούμενος, ἐγίνετο καθ' ἐκάστην νοσοδέστερος και ἦτον κατὰλληλος εἰς ἀναπνοήν. Ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου καθ' ὅσον ἐπιπτον τὰ ὕδατα, κατὰ τοσοῦτον ἤλαττοῦτο ἡ ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις. Ἄν εἶχε μείνει διαρκῶς οἷα ἦτον κατὰ τὰς πρώτας ὥρας, θ' ἀπεθνήσκονεν βεβαίως ὑπ' ἀσφυξίας. Ὡστε, ἀν ἐξῆσαμεν, ὠφείλομεν κατὰ πάντα τρόπον τὴν σωτηρίαν ἡμῶν εἰς τὴν ταχύτητα μεθ' ἧς διετάχθη και ὠργανίσθη ἡμῶν ἡ διάσωσις.

Ὁ κρότος τῶν ἀζίνων και τῶν σκαφῶν ἦτον ἀκριβέστατα κανονικὸς, ὡς ὁ τοῦ ὥρολογίου. Εἰς πᾶσαν δὲ διακοπὴν, ἢν ἐπέφερεν ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἐργατῶν, κατελαμβανόμεθα ὑπὸ πυρετώδους ἀνησυχίας! Μᾶς ἐγκατέλειπον; ἀπήντησαν πρόσκοιμα ἀνυπέσβλητον; Ἐπὶ μιᾶς δὲ τῶν διακοπῶν τούτων φρικτὸς κρότος ἠγέρθη, ἰσχυρῶς ῥέγγων ἡ πνευστιῶν.

— Τὰ νερά κρημνίζονται εἰς τὴν ὑπόνομον, ἀνέκραξεν ὁ Καρφόρης.

— Δὲν εἶναι νερόν, εἶπεν ὁ δάσκαλος.

— Τί εἶναι;

— Δὲν ἤξεύρω· νερόν ὅμως δὲν εἶναι.

Ἄν και πολλὰ μᾶς εἶχε δώσει ὁ δάσκαλος δείγματα τῆς θαλῆς κρίσεως και τῆς ἀσφαλοῦς διαγνώσεώς του, δὲν ἐπιστεύετο ὅμως ὑπὸ τῶν ἀληγορημάτων ἀποδεικτικῶν. Ἐπειδὴ ὠμολόγησαν ὅτι δὲν ἤξευρε πόθεν προήρχετο ὁ κρότος, — ἐμάθομεν δ' ἔπειτα ὅτι ἀπετελεῖτο ἐκ μεγάλης μηχανικῆς ἀνέμης, ἰδρυθείσης ἵνα στέλλῃ ἀέρα εἰς τοὺς ἐργαζομένους, — διὰ τοῦτο μετὰ παραφόρου τρόπου ἐπανῆλθον πάντες εἰς τὴν ἰδέαν τῆς νέας πλημμύρας.

— Ἀνάψα τὸν λύχνον.

— Περιττόν.

— Ἀνάψα, ἀνάψα!

Ἡναγκάσθη ἐπομένως νά ὑπακούσῃ ὁ δάσκαλος, διότι ἡ αἰτήσις ἦτον ὁμόφωνος.

Τὸ φῶς ὅμως τοῦ λύχνου μᾶς ἐδείξεν ὅτι τὸ ὕδωρ δὲν εἶχεν ἀναβῇ, ἀλλὰ μᾶλλον κατέβη.

— Ὁ ἀνάβῃ. Τώρα πλεον θ' ἀποθάνωμεν.

— Αἶ! Ἄς τελειώσῃ μίαν ὥραν προητέρας αὐτῆς ἡ βάσανός. Δὲν ἡμπορῶ πλεον.

— Δὲς τὸν λύχνον, δάσκαλε. Θέλω νά γράψω εἰς τὴν γυναῖκά μου και εἰς τὰ παιδιὰ.

— Γράψε και δι' ἐμὲ.

— Καὶ δι' ἐμὲ.

Ὁ Βεργουνόυς εἶχε ζητήσῃ τὸν λύχνον διὰ νά

γράφει, πρὶν ἀποθάνει, εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παῖδιά του· εἰς τὸν κόλπον του εἶχε κοιμηάτιον χαρτίου καὶ μικρὸν μολυβδοκόνδυλον. Ἦτοιμάσθη λοιπὸν νὰ γράψῃ.

— Ἰδοὺ τί θέλω νὰ εἰπῶ.

«Ἡμεῖς, ὁ Γασπάρ, ὁ Παγῆς, ὁ δάσκαλος, ὁ Καρβόρρης καὶ ὁ Ρεμῆς, κλειστοὶ εἰς τὸν ὄχετον, θ' ἀποθάνομεν.

«Ἐγὼ, ὁ Βεργουνὸς, παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σύζυγος εἰς τὴν γῆρα μου, ὡς πατὴρ εἰς τὰ ὄρφανά μου, καὶ τοῖς δίδω τὴν εὐχὴν μου.

— Σὺ, Γασπάρ;

«Ὁ Γασπάρ δίδει ὅ,τι ἔχει εἰς τὸν ἀνεψιὸν του, τὸν Ἀλέξην.

«Ὁ Παγῆς συνιστᾷ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παῖδιά του εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὴν Παναγίαν καὶ εἰς τὴν ἐταιρίαν.

— Σὺ, δάσκαλε;

— Ἐγὼ, εἶπεν ὁ δάσκαλος τεθλιμμένος, δὲν ἔχω κἀνέναν νὰ μὲ κλαύσῃ.

— Σὺ, Καρβόρρη;

— Ἐγὼ παραγγέλλω νὰ πωλήσουν τὰ κάστανά μου πρὶν τὰ φῆσουν.

— Τὸ χαρτίον μας δὲν εἶναι δι' αὐτὰς τὰς ἀνοησίας.

— Δὲν εἶναι ἀνοησία.

— Δὲν ἔχεις κἀνέναν ν' ἀποχαιρετήσῃς; Τὴν μητέρα σου;

— Τὴν μητέρα μου; Ὅχι μὲ κληρονομήσῃ.

— Καὶ σὺ, Ρεμῆ;

«Ὁ Ρεμῆς δίδει τὸν Κάπην καὶ τὴν ἄρπαν του εἰς τὸν Ματτίαν· ἀσπάζεται τὸν Ἀλέξην, καὶ τῷ ζητεῖ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Αἴξαν, νὰ τὴν φιλήσῃ, καὶ νὰ τῇ ἀποδώσῃ ἓν ξηρὸν βόδιον ὁποῦ θὰ εὕρῃ εἰς τὸν ἐπενδύτην του.

— Ὅχι ὑπογράφωμεν ὅλοι.

— Ἐγὼ θὰ βάλω τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, εἶπεν ὁ Παγῆς.

— Τώρα, εἶπεν ὁ Βεργουνὸς, ἀφ' οὗ ὅλοι ὑπέγραψαν τὸ χαρτίον, ζητῶ νὰ μ' ἀφήσετε ν' ἀποθάνω ἡσυχῶς, χωρὶς νὰ μ' ἐμιλήσετε. Ἐχετε ὑγεῖαν, σύντροφοι.

Καὶ ἀφήσας τὴν βαθμίδα του, κατέβη εἰς τὴν ἐδικὴν μας, μᾶς ἐνηγκαλίσθη καὶ τοὺς τρεῖς, ἔπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐδικὴν του, ἐνηγκαλίσθη τὸν Παγῆν καὶ τὸν Καρβόρρη, καὶ μετὰ ταῦτα, σωρεύσας ἀνθρακονόκιν, ἔθηκε τὴν κεφαλὴν του εἰς αὐτὴν, ἐξηπλώθη, καὶ πλεόν δὲν ἐκινήθη.

Αἱ συγκινήσεις τῆς ἐπιστολῆς καὶ αὕτη τοῦ Βεργουνοῦ ἢ ἀπόγνωσις δὲν συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' αὐξήσουν τὸ θάρρος μας.

Ἐν τούτοις ὅμως αἱ ἀξίμαι ἠκούοντο εὐκρινέστερον, καὶ βεβαίως μᾶς εἶχον πλησιάσει τοσοῦτον, ὥστε μετ' ὀλίγον ἴσως νὰ φθάσωσι μέχρις ἡμῶν.

Τοῦτο μᾶς ἐξήγησεν ὁ δάσκαλος, διὰ νὰ μᾶς ἐμψυχώσῃ ὀλίγον.

— Ἄν ἦσαν ὅσον πλησίον νομίζεις, θὰ τοὺς ἠκούομεν νὰ φωνάζωσι, καὶ δὲν τοὺς ἀκούομεν, καθὼς κ' ἐκεῖνοι δὲν μᾶς ἀκούουσι.

— Ἡμποροῦν ν' ἀπέχουν ὀλίγα μέτρα μόνον, καὶ ὅμως νὰ μὴ ἀκούωσι τὰς φωνὰς μας. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὀρυκτῶν ὅπου σκάπτουσιν.

— Ἡ ἐκ τῆς ἀποστάσεως.

Ἀλλὰ τὰ ὕδατα ἐξηκολούθουν καταβαίνοντα, καὶ ἐλάβομεν μετ' οὐ πολὺ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι δὲν ἔφθανον μέχρι τῆς ὀροφῆς τῆς σύριγγος.

Εἰς τὸν σχίστην τοῦ ὄχετος ἡμῶν ἠκούσαμεν ὡς ἂν τις ἔξεεν ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ὕδωρ ἐπλαττάγησεν, ὡς ἂν μικρὰ τεμάχια ἄνθρακος εἶχον ἐμπέσει εἰς αὐτό.

Τότε, τὸν λύχνον ἀνάψαντες, εἶδομεν ὅτι ποντικοὶ ἔτρεχον εἰς τοῦ ὄχετος τὸ ἔδαφος. Ὡς ἡμεῖς, εἶχον ζητήσει καὶ αὐτοὶ τὴν σωτηρίαν των εἰς ἀέρος κώδωνα, καὶ ὅταν τὸ ὕδωρ ἐταπεινώθη, ἐγκατέλιπον τὸ καταφύγιόν των ζητοῦντες τροφήν. Τὸ ὅτι ἐδυνήθησαν νὰ ἔλθουν μέχρις ἡμῶν, ἀπεδείκνυνεν ὅτι αἱ σύριγγες δὲν ἦσαν πλέον πλήρεις ὡς ἂν.

Οἱ ποντικοὶ οὗτοι ἦσαν διὰ τὴν φυλακὴν ἡμῶν ὅ,τι ἡ περιστρεφὰ διὰ τὴν κιβωτὸν τοῦ Νῶε, τὸ τέλος τοῦ κατακλυσμοῦ.

— Βεργουνὸς, εἶπεν ὁ δάσκαλος, ἐγχειρόμενος μέχρι τῆς ἀνωτέρας βαθμίδος· λάβε θάρρος.

Καὶ τῷ ἐξήγησε πῶς οἱ ποντικοὶ μᾶς προήγγελλον ταχεῖαν ἀπελευθέρωσιν.

Ἀλλ' ὁ Βεργουνὸς δὲν παρεσύρθη.

— Ἄν ἐπικρατῇ πάλιν νὰ μεταπέσωμεν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἀπελπισίαν, προτιμῶ νὰ μὴ ἐλπίζω. Περιμένω τὸν θάνατον· ἂν ἔλθῃ ἡ σωτηρία, εὐλογητὸς ὁ Θεός!

Ἡθέλησα νὰ καταβῶ ἀπὸ τοῦ ὄχετος ἡμῶν, καὶ νὰ ἰδῶ κατὰ πόσον προϋχώρησεν ἡ ταπεινώσις τῶν ὑδάτων. Εἶδον δὲ ὅτι ἡ πρόσδος ἦτον ἐπαισθητή, καὶ ὅτι ὑπῆρχεν ἱκανὸν κενὸν μετὰ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν καὶ τῆς ὀροφῆς τῆς σύριγγος.

— Φέρε μας ποντίκια, ἐφώναζεν ὁ Καρβόρρης, νὰ τὰ φάγωμεν.

Ἀλλὰ διὰ νὰ φέρω ποντίκια ἔπρεπε νὰ τὰ συλλάβω, καὶ πρὸς τοῦτο δὲν ἤμην τότε ἱκανὸς ἐκκίνητος.

Ἡ ἐλπίς ὅμως μ' ἐνεψύχωσε, καὶ τὸ κενὸν μ' ἐνέπνευσεν ἰδέαν ἥτις μ' ἐβασάνιζε. Δι' ὃ ἀναβὰς εἰς τὴν βαθμίδα,

— Δάσκαλε, εἶπον, ἔχω μίαν ἰδέαν. Ἀφ' οὗ οἱ ποντικοὶ τρέχουν εἰς τὴν σύριγγα, εἶναι λοιπὸν αὕτη προσοιτή. Θέλω νὰ ὑπάγω κολυμβῶν ὡς τὰς κλίμακας, καὶ νὰ φωνάξω. Τότε θὰ ἔλθουν νὰ μᾶς σώσουν, καὶ τοῦτο ταχύτερα θὰ κατορθωθῇ παρὰ διὰ τῆς διώρυγος.

— Σοὶ τὸ ἀπαγορεύω!

— Ἀλλὰ, δάσκαλε, κολυμβῶ καθὼς σεῖς πε-

ριπατεῖτε, καὶ εἶμαι εἰς τὰ νερά ὡς τὸ χέλι.

— Καὶ ὁ κακὸς ἀήρ;

— Ἀφ' οὗ οἱ ποντικοὶ διέρχονται, ὁ ἀήρ δὲν θὰ εἶναι χειρότερος δι' ἐμὲ παρὰ δι' ἐκείνους.

— Ὑπαγε, Ρεμῆ, ἐκραξεν ὁ Παγῆς. Θὰ σοὶ δώσω τ' ὠρολόγιόν μου.

— Γασπάρ, τί λέγεις; ἠρώτησεν ὁ δάσκαλος.

— Τίποτε. Ἄν νομίζῃ ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰς κλίμακας, ἃς ὑπάγῃ· δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἐμποδίσω.

— Καὶ ἂν πνιγῇ;

— Καὶ ἂν σωθῇ, ἀντὶ ν' ἀποθάνῃ ἐδῶ περιμένων;

Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἔμεινε σκεπτόμενος ὁ δάσκαλος· ἔπειτα δὲ, λαβὼν με ἐκ τῆς χειρὸς,

— Ἐχεις γενναίαν καρδίαν, μικρὲ μου, εἶπε. Κάμε ὅπως θέλεις. Νομίζω ὅτι ἐπιχειρεῖς τ' ἀδύνατα. Πολλάκις ὅμως ἐπέτυχον καὶ τ' ἀδύνατα. Φίλησέ με.

Τὸν ἐφίλησα λοιπὸν, καὶ τὸν θεῖον Γασπάρ ὁμοίως, καὶ ἐκδυθεὶς, κατέβην εἰς τὸ ὕδωρ.

— Φωνάζετε πάντοτε, εἶπον πρὶν ἀρχίσω νὰ κολυμβῶ. Ἡ φωνή σας θὰ μ' ὀδηγῇ.

Πόσον ἦτον τὸ κενὸν ὑπὸ τὴν ὀροφήν τῆς σύριγγος; Ἦτον ἀρκετὸν ὥστε νὰ κινῶμαι ἐντὸς αὐτοῦ ἐλευθέρως. Τοῦτο ἦτον τὸ πρῶτον ζήτημα.

Μετὰ τινὰς κινήσεις εὗρον ὅτι ἡμπορῶ νὰ κολυμβῶ, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ προχωρῶ βραδέως, ἵνα μὴ ατυπῶ τὴν κεφαλὴν. Τὸ ἐπιχειρήμα μου λοιπὸν δὲν ἦτον ἀδύνατον. Ἀλλὰ τὸ πέρας αὐτοῦ ὅχι ἦτον ἡ ἀπελευθέρωσις ἢ ὅχι ἦτον ὁ θάνατος;

Ἐπιστραφεὶς εἶδον τὴν λάμπην τοῦ λύχνου ἀντανάκλωμένην ἐπὶ τῶν μαύρων ὑδάτων. Αὕτη ἦτον ὁ φάρος μου.

— Πηγαίνεις καλὰ; ἐφώναζεν ὁ δάσκαλος.

— Ναί.

Καὶ προσέβαινον προσεκτικῶς.

Ἀπὸ τοῦ ὄχετος ἡμῶν πρὸς τὰς κλίμακας ὑπῆρχεν ἡ δυσκολία τῆς διεσπίνσεως ἣν εἶχον ν' ἀκολουθήσω. Ἠξέυρον μὲν ὅτι εἰς μέρος τι οὐχὶ λίαν μακρυσμένον ὑπῆρχε σταυροδρόμιον τῶν συρίγγων· ἀλλ' ἂν ἡπατώμην ἐντὸς τοῦ σχότους, ἤθελον πλανηθῇ, καὶ δὲν ἤρουν ἡ ὀροφή καὶ οἱ τοῖχοι νὰ μὲ ὀδηγήσωσιν. Ὑπῆρχεν ὅμως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὀδηγὸς ἀσφαλέστερος, ἡ σιδηρὰ τροχιά τοῦ σιδηροδρόμου. Ταύτην παρακολουθῶν, ἐφθάνον βεβαίως εἰς τὰς κλίμακας.

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κατεβίβαζον τοὺς πόδας μου, καὶ ἀφ' οὗ ἀπῆντων τοὺς σιδηροὺς οἶμους, ἀνηγείρομην πάλιν βραδέως. Ἐχὼν τὴν τροχίαν ὑπὸ τοὺς πόδας μου καὶ ὀπίσω μου τὴν φωνὴν τῶν συντρόφων μου, ἤξευρον ποῦ εὕρισκομαι.

Καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἐξασθένησις τῶν φωνῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἰσχυρότερος κρότος τῶν σκαρῶν μοὶ ἀπεδείκνυνεν ὅτι προϋχώρουν. Λοιπὸν θὰ ἐβόλεπον τέλος πάντων τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ δι' ἐ-

μοῦ οἱ σύντροφοι θὰ ἐσώζοντο. Αὕτη ἡ ἰδέα ὑπεστήριξε τὰς δυνάμεις μου.

Κολυμβῶν ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς σύριγγος, ἤρκει ὀρθὸς νὰ ἐγείρωμαι ἵνα εὕρισκω τὴν τροχίαν, καὶ τὸ πλεῖστον ἠκούμην εἰς τὸ νὰ ἐγγίζω αὐτὴν διὰ τοῦ ποδός. Εἰς ἐν ὅμως τῶν κινήματων τούτων οἱ πόδες μου δὲν τὴν ἀπῆντησαν, καὶ τότε κατέδυν νὰ τὴν ζητήσω διὰ τῶν χειρῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ματαιῶς· ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τοῖχου τῆς σύριγγος ἐπῆγα ἕως εἰς τὸν ἄλλον, καὶ δὲν εὗρον τίποτε.

Εἶχον πλανηθῇ λοιπὸν.

Ἐμείνα ἐπ' ὀλίγον ἀκίνητος, ἵνα ἐννοήσω ποῦ εἶμαι, καὶ νὰ σκεφθῶ. Ἡ φωνὴ τῶν συντρόφων μοὶ μοὶ ἔφθανε μόνον πλέον ὡς ἀσθενὴς ψιθυρισμὸς ὃν μόλις ἤκουον. Ἀφ' οὗ δ' ἀνέπνευσα καὶ ἔλαβον ἱκανὸν ἀέρος ἐφοδίων, ἐβυθίσθην ἐκ νέου, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας. Τροχία δὲν ὑπῆρχε.

Εἶχον εἰσέλθει, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσω, εἰς ἄλλην σύριγγα, ὅχι εἰς ἣν ἔπρεπε. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψω.

Ἀλλὰ πῶς; Οἱ σύντροφοί μου δὲν ἐφώναζον πλέον, ἢ, ὅπερ ταῦτό, δὲν τοὺς ἤκουον.

Ἐπὶ στιγμὴν ἔμεινα ὡς παραλελυμένος ὑπὸ φρικτῆς ἀγωνίας, μὴ ἤξεύρων πρὸς ποῦ νὰ διευθυνθῶ. Εἶχον λοιπὸν πλανηθῇ εἰς τὴν σκοτεινὴν ταύτην νύκτα, ὑπὸ τὸν βαρὺν τοῦτον θόλον, εἰς τὸ παγετώδες τοῦτο ὕδωρ.

Ἀλλ' ἐκεῖ ἐπανελήφθησαν αἱ φωναὶ, καὶ ἐνόησα ποῦ πρέπει νὰ στραφῶ.

Ἐπιστρέψας δεκάδ' ὀργυῶν πρὸς τὰ ὀπίσω, καταρῶς πάλιν, ἀνεῦρον τὴν τροχίαν. Ἐκεῖ λοιπὸν ἦτον ὁ διασμός τῶν συρίγγων. Ἀλλ' ἐξήγησα τὴν πλάνην ἥτις ἐμφαίνει αὐτὸν, καὶ δὲν τὴν εὗρον· ἐξήγησα τὰς ὁπὰς τῆς πλαγίας σύριγγος, ἀλλὰ δεξιῶς καὶ ἀριστερῶς ἀπῆντων μόνον τὸν τοῖχον. Ποῦ ἔχωρε; ἡ τροχία;

Τὴν ἐξηκολούθησα μέχρις ὅτου τὴν εὕρισκον· ἀλλὰ τέλος διακόπτετο αἰφνιδίως.

Τότε ἐνόησα ὅτι ὁ σιδηροδρόμος ἀνσπάρσθη καὶ ἀνστράφη ὑπὸ τοῦ χειμαρροῦ, καὶ ὅτι ὀδηγὸν πλέον δὲν εἶχον.

Οὕτω τὸ σχέδιόν μου ἀπέβαινεν ἀδύνατον, καὶ ἄλλο δὲν μοὶ ἔμενεν, εἰμὴ νὰ ἐπιστρέψω.

Εἶχον ἤδη διάτρεξι τὴν ὁδὸν ταύτην, ἤξευρον ὅτι ἦτον ἀκίνδυνος, καὶ ἐπομένως ἐκολυμβήσα ταχεῶς ἵνα φθάσω εἰς τὸν ὄχετον· μὲ ὀδηγοῦν δὲ καὶ αἱ φωναί.

Καθ' ὅσον δ' ἐπλησίαζον, μοὶ ἐφαίνετο ὅτι αἱ φωναὶ αὐταὶ ἦσαν ἐντονώτεραι, ὡς ἂν εἶχον οἱ σύντροφοί μου ἀναλάβει νέας δυνάμεις.

Μετ' ὀλίγον ἐφθασα ἐμπρὸς τοῦ ὄχετος, καὶ τότε κ' ἐγὼ ἐκραύγασα.

— Ἐλα, ἔλα, μ' ἐφώναζεν ὁ δάσκαλος.

— Δὲν ἦρα τὴν δίοδον.

— Δὲν βλάπτει· ἡ ἐξόρυξις προχωρεῖ· ἀκούου-

σι τὰς φωνὰς μας καὶ ἀκούομεν τὰς ἐδικὰς των. Μετ' ὀλίγον θὰ ἡμπορώμεν καὶ νὰ συνομιλώμεν.

Τάχιστα ἀνεξήγητον εἰς τὸν ὄχeton, καὶ ἡκρόαθην. Τῷ ὄντι οἱ κτύποι τῆς ἀξίνης ἡκούοντο πολὺ καθαρώτερον, καὶ αἱ κρυφαὶ τῶν ἐργαζομένων πρὸς ἀπὸ ἀλλήλων ἡμῶν μᾶς ἐφθάνον ἀσθενεῖς ἀκόμη, ἀλλ' ἱκανῶς εὐκρινεῖς.

Ὡς παρήλθεν ὅμως ἡ πρώτη ὁρμή τῆς χαρᾶς, ἡσθάνθη ὅτι ἡμῶν ψυχρὸς ὡς κρύσταλλον· ἀλλ' ἐπειδὴ θερμὰ ἐνδύματα δὲν εἶχον νὰ μοὶ δώσουν διὰ νὰ μὲ στεγνώσουν, μὲ παρέχονσαν μέχρι τοῦ λαιμοῦ εἰς ἀνθρακοκονίαν, ἥτις πάντοτε διατηρεῖται θερμότητα, καὶ ὁ θεὸς Γασπάρ καὶ ὁ δάσκαλος μ' ἐσοῖζαν μεταξὺ των. Τότε τοῖς διηγήθην τὰ τῆς ἐκδρομῆς μου, καὶ πῶς ἀπώλεσα τὴν τροχίαν.

— Καὶ ἐτόλμησας νὰ καταβυθισθῇς;

— Δικαί' ὄχι; Δυστυχῶς ὅμως τίποτε δὲν ἤνθα.

Ἄλλ' ὡς εἶπεν ὁ δάσκαλος, τοῦτο ἦτον περίπου ἀδιόφορον τώρα, διότι ἂν δὲν ἐσώθην διὰ τῆς σύριγγος, θὰ ἐσώζομθα τώρα διὰ τοῦ ὀρύγματος.

Αἱ φωναὶ ἦσαν ἤδη τόσον καθαρεῖς, ὥστε ἡδυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ ἡκούοντο καὶ αἱ λέξεις.

Καὶ τῷ ὄντι ἡκούσαμεν αὐτὰς τὰς δύο λέξεις, βραδέως προφερομένας.

— Πόσοι εἴθε;

Ἐξ ἡμῶν ὅλων ὁ θεὸς Γασπάρ εἶχε τὴν ἰσχυρώτεραν καὶ τὴν καθαρώτεραν φωνήν. Ἐκεῖνον λοιπὸν ἐπεφορτίσαμεν ν' ἀποκριθῇ.

— Ἐξ!

Ἐπειτα ἐπῆλθε στιγμὴ σιωπῆς. Βεβαίως ἔξω εἶχον ἐλπίσει ἀριθμὸν ἀνθρώπων.

— Ταχύνατε! Ἐρχετο ὁ θεὸς Γασπάρ. Δὲν ἀντέχομεν!

— Τὰ ὀνόματά σας;

Τότε εἶπε τὰ ὀνόματά μας.

— Βεργουνούς, Παγῆς, ὁ δάσκαλος, Καρρόρης, Ρεμῆς, Γασπάρ.

Ἐπὶ τῆς διασώσεως ἡμῶν αὕτη ἦτον διὰ τοὺς ἔξω ἡ στιγμὴ ἡ μᾶλλον ἐναγώνιος. Ὅταν ἔμαθον ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἦτον δυνατὴ συνεννόησις μεθ' ἡμῶν, ὅλοι οἱ συγγενεῖς, ὅλοι οἱ φίλοι τῶν καταποντισθέντων ἀνθρακωρύχων εἶχον συρρέσει, καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας τοὺς συνεῖχον οἱ στρατιῶται περὶ τὸ στόμιον τῆς σύριγγος.

Ὅταν ὁ μηχανικὸς ἀνήγγειλεν ὅτι ἡμεῖς μόνον ἔξ, θλίψις βαθεῖα διεχύθη μεταξὺ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ μετρίαζομένη ὑπὸ τινος ἐλπίδος ἥτις ἐνέμενεν εἰς ἕκαστον, διότι μεταξὺ τῶν ἔξ τούτων ἐδύναντο, ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ὁ περιμενόμενος.

Ὁ μηχανικὸς ἐπανέλαβε τὰ ὀνόματα.

Φεῦ! Μεταξὺ ἐκείτων εἶχον μνηστῶν ἡ συζύγων, μόνον τέσσαρες εἶδον τὰς ἐλπίδας των ἱκανοποιηθείσας. Πόσκι θλίψις, πόσκι δάκρυα!

Καὶ ἡμεῖς δ' ἐπίσης ἐμεγαλυνώμεν περὶ ἐκείνων ὅσοι ἔσως εἶχον σωθῇ.

— Πόσοι ἐσώθησαν; ἠρώτησεν ὁ θεὸς.

Οὐδεμία ἀπάντησις.

— Ἐρώτησον ποῦ εἶναι ὁ Μάριος, εἶπεν ὁ Παγῆς.

Ἡ ἐρώτησις ἐγένετο, ἀλλ' ὡς ἡ πρώτη, ἔμεινε ἄνευ ἀπάντησεως.

— Δὲν ἤκουσαν.

— Εἰπέ μᾶλλον ὅτι δὲν θέλουν ν' ἀποκριθῶν.

Ἐπῆλθεν ἄλλη τις ἐρώτησις ἥτις μ' ἐκέντα.

— Ἐρώτησον πρὸ πόσου καίρου εἴμεθα ἔδω.

— Πρὸ δεκατεσσάρων ἡμερῶν.

Δεκατεσσάρων ἡμερῶν!

Οἱ ὑπερβολικώτεροι μεταξὺ ἡμῶν εἶχον ἐκτιμήσει πέντε ἢ ἕξ ἡμέρας.

— Δὲν θὰ μείνετε πλέον πολὺ. Θαρσύνετε! Ἀπαύσωμεν τὰς ὀμιλίαις. Βραδύνουσι τὴν ἐργασίαν.

Ὁλίγας ὥρας ἀκόμη.

Αὐταὶ ὅμως αἱ ὀλίγαι ὥραι ὑπῆρξαν, νομίζω αἱ μακρότεραι τῆς καθειρξέως ἡμῶν, τοὐλάχιστον δὲ βεβαίως αἱ ἐπιπονώτεραι. Ἐκαστος κτύπος τῆς ἀξίνης μᾶς ἐφάνετο ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος, ἀλλ' εἰς αὐτὸν εἶπετο ἄλλος, καὶ ἔπειτα ἄλλος ἀκόμη.

Ἐνίοτε ἤρχίζον πάλιν αἱ ἐρωτήσεις.

— Πεινᾷτε;

— Πεινῶμεν πολὺ.

— Ἡμπορεῖτε νὰ περιμείνητε; Ἄν εἴθε πολλοὶ ἀσθενεῖς, θὰ κάμωμεν τρύπαν διὰ τρυπάνου καὶ θὰ σᾶς στείλωμεν ὀλίγον ζωμόν. Ἄλλὰ τοῦτο θ' ἀναβάλλῃ τὴν ἐλευθέρωσίν σας. Ἄν ἡμπορῆτε νὰ προσμείνητε, θὰ ἐξεέλθητε ταχύτερον.

— Περιμένομεν, ἀλλὰ σπεύσατε.

Ἡ ἐργασία τῶν σκαφῶν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν εἶχε παύσει, καὶ τὸ ὕδωρ ἐξηκολούθει τακτικῶς τὰ πεινούμενον.

— Εἰπέ τους ὅτι τὸ νερὸν χαμηλώνει, εἶπεν ὁ δάσκαλος.

— Τὸ ἡξυρῶμεν, καὶ εἴτε διὰ τοῦ ὀρύγματος εἴτε διὰ τῆς σύριγγος θὰ σᾶς ἔλθωμεν... ταχύτατα.

Οἱ κτύποι τῆς ἀξίνης τότε ἐγένον ἀσθενέστεροι. Προφανῶς περιέμενον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν νὰ τρυπήσουν, καὶ ἐπειδὴ εἶχομεν ἐξηγήσει τὴν θέσιν ἡμῶν, ἐφοβοῦντο μὴ ἐπιφέρουν κατακρήνισιν τῶν χωμάτων, διότι πίπτοντα αὐτὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, ἐδύναντο νὰ μᾶς πληγώσωσι, νὰ μᾶς φονεύσωσιν, ἢ νὰ μᾶς παρασύρῳσιν εἰς τὰ ὕδατα ὁμοῦ μετὰ τῶν καταφερομένων λίθων.

Ὁ δάσκαλος μᾶς ἐξήγησεν ὅτι εἶχομεν νὰ φοβώμεθα καὶ τὴν διαστολὴν τοῦ ἀέρος, ὅστις, ἔκ τρυπᾶ ἡνοίγετο, θὰ εἰσώρμα ὡς σφαῖρα πυροβολοῦ, καὶ θ' ἀνέτρεπε τὰ πάντα. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἴμεθα παρασκευασμένοι, καὶ νὰ ἐπαγρυπνώμεν ὡς ἐπαγρυπνοῦσιν οἱ σκαπανεῖς ἐπὶ τοιοῦτων συμβάντων.

Ἡ δόνησις ἦν οἱ κτύποι τῆς ἀξίνης ἐπέφερον

εἰς τὸν περὶ ἡμᾶς ὄγκον τῶν ἀνθρώπων, ἀπέσπα ἀπὸ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ὄχετος μικρὰ τεμάχια ἀνθρακος, ἅτινα, κυλιόμενα ἐπὶ τοῦ προκλινοῦς ἐδάφους τοῦ ὄχετος, ἐπιπτον εἰς τὸ ὕδωρ.

Πρᾶγμα παράδοξον! ὅσω μᾶλλον ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἡμετέρας ἀπελευθερώσεως, τόσω ἀσθενεστεροὺς ἡσθάνομθα ἡμᾶς αὐτούς. Ἐγὼ ἤμην ἀνίκανος νὰ στηρίξω τὸ σῶμά μου, καὶ ὡς ἐκείμην ἐντὸς τῆς ἀνθρακοκονίας μου, δὲν ἐδυνάμην οὐδ' εἰς τὸν βραχίονά μου ν' ἀνεγερθῶ. Ἐτρεμον, ἀλλὰ δὲν ἐκρύονον πλέον.

Τέλος τινὰ μεγαλήτερα τεμάχια ἀπεσπᾶσθησαν καὶ ἐκυλίσθησαν μεταξὺ ἡμῶν. Τὸ ἀνοιγμὰ εἶχε γίνετο εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄχετος. Μᾶς κατεπτόησε δὲ τὸ φῶς τῶν λύχνων.

Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐδυθίσθημεν πάλιν εἰς τὸ σκότος. Ἡ ῥιπὴ τοῦ ἀνέμου, ῥιπὴ φοβερά, καταιγὶς παρασύρουσα τεμάχια ἀνθρακος καὶ διάφορα ἄλλα συντρίμματα, τοὺς ἐσθεσεν ὅλους διὰ μιᾶς.

— Εἶναι ὁ ἀνεμος· μὴ φοβεῖσθε. Θὰ τοὺς ἀνέλθουν ἔξω. Περιμείνατε ὀλίγον.

Νὰ περιμείνωμεν! Ἀκόμη νὰ περιμείνωμεν!

Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν μέγας κρότος ἡκούσθη εἰς τὴν σύριγγα, καὶ μεταστραφεῖς, εἶδον ἰσχυρὸν φῶς φερόμενον ἐπὶ τοῦ πλαταγούντος ὕδατος.

— Θαρσύνετε! Θαρσύνετε! μᾶς ἐφώναζον.

Καὶ ἐνῶ διὰ τῆς διώρυγος κατάρθουν νὰ ὀρέξωσι τὴν χεῖρα εἰς τοὺς μένοντας εἰς τὴν ἀνωτέραν βαθμίδα, εἰς ἡμᾶς ἐφθάνον διὰ τῆς σύριγγος.

Ἐπὶ κεφαλῆς ἦτον ὁ μηχανικὸς, καὶ πρῶτος ἐκεῖνος ἀνεξήγητον εἰς τὸν ὄχeton.

Πρὶν λέξιν δυνηθῶ νὰ προφέρω, ἤμην ἐντὸς τῆς ἀγκάλης του.

Ἦτον ἔγκαιρον, διότι ἐλιποθύμησα.

Ἐν τούτοις ὅμως ἡσθάνθη ὅτι μ' ἤγειρον· ἔπειτα δὲ, ὅτι ἐξήλθον τῆς σύριγγος, ὅτι μ' ἐτύλισσον εἰς καλύμματα.

Τότε ἐκλεισα τοὺς ὀφθαλμούς· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡσθάνθη ὅτι μ' ἀνέβητις τινὰ, ἥτις μὲ ἠνάγκαζε νὰ τοὺς ἀνοίξω.

Ἦτον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἦμεθα εἰς τὸ ὕπαιθρον.

Τότε συγχρόνως λευκὸν τι σῶμα ἐξήρθη ἐπ' ἐμέ. Ἦτον δὲ τοῦτο ὁ Κάπης, ὅστις δι' ἐνὸς πηδήματος εἶχε ῥιπθῇ εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ μηχανικοῦ καὶ μ' ἔλειγε τὸ πρόσωπον. Ἦσθάνθη δ' ἐνταῦθα ὅτι μοὶ ἐλάμβανε τις τὴν δεξιάν χεῖρα καὶ μ' ἐρίλει.

— Ρεμῆ! εἶπε φωνὴ ἀσθενής. Ἦτον ἡ φωνὴ τοῦ Μαρτίου. Περιέφερα δὲ τὰ ὄμματα περίξ μου καὶ τότε εἶδον ἄπειρον πλῆθος, εἰς δύο σειρὰς ἰστῶμενον, μετὰ διαστήματος δ' ἀρῆκαν τόπον πρὸς διὰβασιν ἐν τῷ μέσῳ. Ἦτον δὲ τὸ πλῆθος ὅλον τοῦτο σιωπηλόν, διότι τῷ εἶχε δοθῇ παραγ-

γεῖα νὰ μὴ μᾶς συγκινήσῃ διὰ φωνῶν. Ἄλλ' ἡ ἐκφρασις, ἀλλὰ τὰ βλέμματα ὅλων τῶν ἀνθρώπων τούτων ὠμίλουν ἀντὶ τῶν χειλέων των.

Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν μοὶ ἐφάνη ὅτι ἔδλεπον ἄμφοι λευκὰ καὶ κοσμήματα χρυσὰ λάμποντα εἰς τὸν ἥλιον. Καὶ ἦτον τῷ ὄντι ὁ κληρὸς τῆς πόλεως ἐλθὼν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνθρακωρυχείου νὰ τελέσῃ παράκλησιν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν.

Ὅταν δ' ἐφάνηνεν, ἐγονάτισαν οἱ ἱερεῖς εἰς τὴν σκόνιν, διότι ἐπὶ τῶν δεκατεσσάρων ἡμερῶν τῆς ἡμετέρας καθειρξέως ἡ γῆ, ἥτις ἦν διάβροχος ὑπὸ τῆς καταιγίδος, εἶχε καιρὸν νὰ ξηρανθῇ.

Ἐκοσι βραχίονες ἐξετάθησαν ἵνα μὲ παραλάβωσιν, ἀλλ' ὁ μηχανικὸς δὲν ἠθέλησε νὰ μὲ παραχωρήσῃ, καὶ κομπάζων, καὶ εὐδαίμων διὰ τὸν θρίαμβόν του, μ' ἔφερεν εἰς τὰ γραφεῖα, ὅπου κλίνει εἶχον παρασκευασθῇ δι' ἡμᾶς.

Μετὰ δύο ἡμέρας περιεπάτουν εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Βερσῶν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Μαρτίου, τοῦ Ἀλέξη καὶ τοῦ Κάπης, καὶ ὅλοι, ὅπου διερχόμεν, ἴσταντο καὶ μ' ἔδλεπον.

Τινὲς ἤρχοντο πρὸς ἐμὲ καὶ μ' ἐσφιγγον τὴν χεῖρα ἔχοντες δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἄλλοι ὅμως ἀπέστρεπον τὴν κεφαλὴν. Ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ πενηθοῦντες, καὶ ἐσκέπτοντο μετὰ πικρίας δικαί νὰ σωθῇ τὸ ὄρφανόν παιδίον, ἐν ᾧ ὁ οἰκογενειάρχης, ὁ υἱὸς τῆς οἰκογενείας, ἔμενον ἐν ἐντὸς τοῦ ἀνθρακωρυχείου, ἐλσεινὰ πτώματα, παρασυρόμενα, παρκαδερόμενα ὑπὸ τῶν ὑδάτων.

Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι οἵτινες σταματῶντές με, μ' ἐσπενοχώρουν πολὺ· μὲ προσεκάλουν εἰς γεῦμα, ἢ νὰ ἔμβω εἰς τὸ καφετεῖον, καὶ μοὶ ἔλεγον· — Τώρα νὰ μᾶς διηγήθῃς τί ἡσθάνετο.

Καὶ ἐγὼ τοὺς ὑπαχάριστα χωρὶς νὰ δέχωμαι, διότι δὲν εἶχον ὀρεξιν νὰ διηγῶμαι οὕτω τὴν ἱστορίαν μου εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα, εἰς ἀνθρώπους ἀδιαφόρους, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι μὲ ἀντήμειβον δι' ἐνὸς γεύματος ἢ ἐνὸς ποτηρίου ζύθου.

Ἄλλως τε ἐπρωτίων ν' ἀκούω παρὰ νὰ διηγῶμαι, καὶ ἡκούον τὸν Ἀλέξη, ἡκούον τὸν Μαρτίαν λέγοντάς μοι τί συνέβη ἐπὶ τῆς γῆς, ἐνῶ ἡμεῖς ἤμεθα ὑπ' αὐτὴν.

— Ὅταν ἐσυλλογιζόμην ὅτι δι' ἐμὲ ἀπέθανες, ἔλεγεν ὁ Ἀλέξης, μοὶ ἐκόπτοντο τὰ ὕπατα· διότι ἐνόμιζον ἀληθῶς ὅτι ἀπέθανες.

— Ἐγὼ ποτὲ δὲν ἐπίστευσα ὅτι ἀπέθανες, ἔλεγεν ὁ Μαρτίος. Δὲν ἤξευρον ἂν θὰ ἐξεέλθῃς ζῶν ἀπὸ τῆς ὑπόνομου ἢ ἂν θὰ ἤρχοντο ἐν καιρῷ νὰ σὲ σώσωσιν· ἀλλ' ἤμην βέβαιος ὅτι δὲν ἐφοβεῖσθον νὰ πνιγῇς, καὶ ἂν τὰ ἔργα τῆς διασώσεως προὔχωρουν ταχέως, θὰ σ' εὕρισκον εἰς κάμιναν γωνίαν. Τότε, ἐν ᾧ ὁ Ἀλέξης ὠθύρετο καὶ σὲ ἔκλειεν, ἐμοῦ τὸ αἶμα ἐμάστιζε πυρετός, διότι ἔλεγον· «Δὲν ἀπέθανες, ἀλλ' ἔσως τώρα θ' ἀποθάνῃς». Καὶ ἠρώτων ὅλους ὅσους ἀπῆλθον· «Πόσον καιρὸν ἡμπορεῖτε νὰ ζήσῃ χωρὶς νὰ φάγῃ; Πότε θὰ ἐξαντλήσουν τὸ νερὸν; Πότε θὰ τρυ-

πήσουν τὴν διώρυγα;» Κάνεις ὅμως δὲν μὲ ἀπεκρίνετο ὡς ἤθελον. Ὅταν σὰς ἠρώτησαν τὰ ὀνόματά σας; καὶ ὁ μηχανικός μετὰ τὸ ὄνομα Καρφόρης ἐφώνησε Ῥαυλῆς, ἔπεσα εἰς τὴν γῆν κλαίων, καὶ τότε μ' ἐπάτησαν ὀλίγοι τινὲς περὶ νῶντες, ἀλλὰ τόσον ἤμην εὐτυχής, ὥστε δὲν τὸ ἠσθάνην.

Ἐγὼ δ' ἤμην ὑπερήφανος ἀκούων ὅτι ὁ Μαρτίνας εἶχε τόσῃ ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμὲ, ὥστε δὲν ἤθελε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἤμπορῶ ν' ἀποθάνω.

[Ἐπὶ τῇ συνίεσιν]

ΒΡΟΧΟΔΕΝΔΡΟΝ

Ἐν τινὶ ἀγγλικῇ ἐφημερίδι γίνεται λόγος περὶ δένδρου ἔχοντος τὴν μοναδικὴν ιδιότητα νὰ ἀπορροῇ ὅλην τὴν περίξ αὐτοῦ ὑγρασίαν, καὶ νὰ τὴν διαγῇ ἀκολούθως περίξ αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λορέτο (τοῦ Περού) ὑπάρχει δένδρον, γράφει ἡ ἀγγλικὴ ἐφημερίς, ὅπου οἱ ἐγγήρινοι καλοῦσιν Ταμάϊ κάσι, ἥτοι βροχοδένδρον. Τὸ δένδρον τοῦτο, ἔχον ὕψος 18 μέτρων, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς αὐξήσεώς του, καὶ ἐνὸς μέτρου διάμετρον κατὰ τὴν βάσιν τοῦ κορμοῦ του, ἀπορροῇ ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας τὴν ὑγρασίαν καὶ συμπυκνώνει αὐτὴν οὕτως, ὥστε ἀδιαλείπτως τὸ ὕδωρ καταλείβεται ἀπὸ τοῦ κορμοῦ, καὶ καταπίπτει ὡς βροχὴ ἀπὸ τῶν κλάδων του μετὰ τὸ σάυτης ἀφρονίας, ὥστε τὸ ὑποκάτω τοῦ δένδρου ἔδαφος μεταβάλλεται εἰς ἀληθὲς ἔλος.

Ἀποκτᾷ δ' εἰς ὑπατον βαθμὴν τὴν ιδιότητα ταύτην τὸ βροχοδένδρον ἐν τῷ θέρει, καὶ ἰδίως ὅταν ταπεινωθῇ μεγάλως τὸ ὕδωρ ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ, καὶ σπανίσῃ τὸ ὕδωρ.

Αἱ Ἀρχαὶ τῆς ἐπαρχίας Λορέτο, ἐκπλαγεῖσαι ἐπὶ τῇ θαυμασίᾳ ταύτῃ ιδιότητι τοῦ δένδρου τούτου, ἔγραψαν εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ Περού, προτείναναι ὅπως πολλὰ ἐκ τῶν βροχοδένδρων τούτων μεταφυτευθῶσιν εἰς τὰς ξηροτέρας χώρας τῆς ἐπικρατείας.

Ἐὰν ἡ εἰδησις αὕτη ἀληθεύῃ, τὸ δένδρον τοῦτο πρέπει νὰ μεταφυτευθῇ καὶ εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἑβρώπης, πρωτίστως δ' ἐν Ἑλλάδι.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

— Βλέπεις, ἀγαπητέ μου, ὅτι ἡμᾶς τοὺς τραπέζιτικούς ἀνθρώπους μᾶς συκοφαντοῦν. Εἶνε δέκα ἔτη ἤδη, ἀφ' ὅτου ζῶ μετὰ τῶν τραπέζιτῶν καὶ ἐμπόρων, καὶ δύναμαι νὰ σὲ βεβαιώσω ὅτι καθ' ὅλον τοῦτο τὸ μακροχρόνιον διάστημα δὲν ἐγνώρισα παρὰ δύο μόνον, οἵτινες εἶνε ἐντελῶς φράλοι.

— Ποῖος εἶνε ὁ ἄλλος;

***

Γλύπτῃς τις ἐκράτει μὴ τῶν ἡμερῶν εἰς τὰς χεῖράς του τὴν μικρὰν καὶ ὠρεῖαν χεῖρα κυρίας τινὸς χαριεστάτης. Ἀποῦ ἐκείνη τὴν ἀπέσυρεν, εἶπέ τις πρὸς τὴν καλλιτέχνην:

— Ἰδοὺ τὸ μεγαλύτερον ἀριστούργημα, ὅπου ἐξήλθεν ἐκ τῶν χειρῶν σας.

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

Ὁ κ. Κάμιλλος Πελλετάν διηγεῖται τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον περὶ τοῦ δικαστικοῦ δικηγόρου Βερρύ.

Ὅπως ὅλοι οἱ ἀριστοτέχναι τοῦ λόγου, δὲν ἐξέταζε τὸν φάκελλον τῶν δικογράφων, παρὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐπισήμου συνεδριάσεως. Κατὰ τὴν συζήτησιν σπουδαιοτάτης δίκης, περὶ ἧς ὅμως ὁ Βερρύ δὲν ἐγνώριζε γὰρ ἐν τῷ φακέλλῳ τοῦ δικογράφου εὗρέθησαν τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀντιδίκου. Ὁ Βερρύ, ὡς εἶκός, ἐπατᾷται καὶ ἐκφωνεῖ λόγον ἐνθουσιώδη καὶ θαυμασιώτατον. . . . κατὰ τοῦ πελάτου του. Τὸ ἡχοκτῆριον ἐνθουσιᾷ, ὁ πελάτης μένει κεραυνόπληκτος ἐκ τῆς λύπης, καὶ οἱ δικασταὶ μεσιδύουσιν. Εὐτυχῶς καταφθάνει ὁ ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ ἐπιφανοῦς ῥήτορος, καὶ σύρει αὐτὸν ἐκ τῆς χειρίδος τῆς τεθέσνου του, καὶ τὸν ἐκβάλλει τῆς ἀπάτης του. Ὁ Βερρύ δὲν τὰ χάνει πρὸς τῶς. «Ἰδοὺ, ἀναιδέα, τί δὲν ἔλαβον νὰ εἰπωσιν οἱ ἀντίδικοί μας. Ἐλεεινὰ σφρίσματα πρὸς τὰ ὅποια ἀπαντῶμεν ἡμεῖς. . . .» καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτως ἀνατρέπων λαμπρῶς ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ὅλα ὅσα εἶχε προσείπει ἐπιχειρήματα.

ΙΩΑΝΝ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* Ὅλοι ζητοῦμεν νὰ ἀναβῶμεν εἰς τὰ ὕψη, ἐν ᾧ ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι δὲν ἔχει νὰ φοβῆται οὔτε τοὺς ἀνέμους οὔτε τὸν ἥλιον ὁ εὐρισκόμενος ὄχι εἰς τὴν κορυφὴν, ἀλλ' εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

* * Ἡ γυνὴ εἶνε ἄγγελος ἀπολέσας τὰς πτέρυγας του. Γυναῖκες τινες κατορθώνουσι τὴν ἀνάκτησίν των, ἀλλ' αἱ πλειότεραι ἀναπληροῦνται ἀπολεσθεῖσας πτέρυγας μὲ τὰ πούγ.

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Ἐπιστήμων συνδρομητῆς τῆς Ἑστίας ἐκόντος ποίησεν ἡμῖν τὸ ἐπόμενον μίγμα πρὸς καθαρισμὸν κακίστου δωματίου:

Λάβε ὕδατος . . . . . γραμμάρια 7

» ὄξους . . . . . » 2

» ὕδατος εὐόσμου τῆς » 1

Κολωνίας . . . . . »

ἀνατάρραξον καλῶς καὶ χύσον

εἰς πλατύστομον ἄγγειον εἰς

ὃ πρόσθε

ὑποχωριώδους τιτάνου »

Ἡ δόσις αὕτη ἀρκεῖ δι' ἐν δωματίον, 32

γραμμάρια ἀποτελοῦσι δέκα τουρκικὰ δράχμια,

διὰ τὸ εὐκολώτερον, ἃς λογιζόμεθα τρία γραμ-

μάρια πρὸς ἓν δράχμιον τῆς ὁκάς.

ΑΘΗΝΑΙΣ—ΤΗΡΟΙΣ ΚΕΡΤΙΝΝΗΣ. ΠΑΤΗΡΙΑ «ΟΜΟΝΟΙΑ»